Nordisk kulturfakta 2023:01

Kultur inom räckhåll?

Avståndsanalys av de nordiska invånarnas tillgänglighet till kultur

Nordiska ministerrådet

Våra ord
Boken åter i centrum
SPRÅKBLADET
Jan Brunberg (red.): ORD OM MORD
VEM VAR DET?
Ord och stil
HANS PETERSON
Minns du sommaren
TOR HRAVNKEL OCH ANDRA • FÖRENINGEN NORDEN
Birger Lundqvist: BACKAMARKUS FÅ VET
URBAN LEGENDS vandringshistorier

Kultur inom räckhåll?

Förord	4
Sammanfattning	5
Summary	7
Inledning	9
Urbana och rurala skillnader	12
Avstånd till kulturen	19
Pendlingsrörelser och kluster	38
Skillnader inom befolkningen	44
Avslutande kommentarer	47
Referenser	50
Metodbilaga	52
Kartbilaga	63
Tabellbilaga	68

Den här publikationen finns även som en webbtillgänglig online-version:
https://pub.norden.org/nord2023-012

Förord

Med denna rapport undersöker Kulturanalys Norden tillgänglighet till kultur i Norden. Tack vare samarbete med Nordregio har vi haft möjlighet att ta fram avståndsberäkningar till fyra utvalda kulturverksamheter, vilket är första gången som fysisk tillgång till kulturutbud har kunnat beräknas på ett samlat sätt för de nordiska länderna. Rapporten möjliggör för en översiktlig beskrivning av nordiska invånarnas tillgänglighet till folkbibliotek, biografer, museer och scenkonstverksamhet. Vår förhoppning är att resultaten kan utgöra en utgångspunkt för framtida uppföljning och jämförelse.

Tillgänglig kultur och allas möjlighet att delta i kulturlivet är viktiga målsättningar i den nordiska kulturpolitiken och tillsammans med kulturens autonomi är dessa grundpelare i den nordiska modellen. Nordens geografi med stora glest befolkade områden utmanar dock mål om kultur för alla och en jämn distribution av resurser.

Det nordiska samarbetet på kulturområdet har etablerat sig som en viktig plattform för gemensamma policyfrågor. Med Kulturanalys Nordens uppdrag att vara ett kulturpolitiskt kunskapscentrum har flera jämförande policyanalyser publicerats de senaste åren. Ett särskilt tema har varit geografiska perspektiv och att studera det kulturpolitiska systemet utifrån frågor om stad och landsbygd. Vi har med denna rapport nu i tre olika studier undersökt tillgång, deltagande och tillgänglighet till kulturlivet i Norden.

Göteborg i maj 2023, Kulturanalys Norden.

Kulturanalys Norden

Sammanfattning

Under 2022 har Kulturanalys Norden i samverkan med forskningsinstitutet Nordregio fördjupat kunskapen kring tillgänglighet till kultur i de nordiska länderna. Arbetet är en fortsättning på tidigare kartläggningsprojekt som belyst kulturtillgång på kommunnivå i Norden. I det fortsatta arbetet har kulturverksamheter med hjälp av platskoordinater kartsätts på rutnätsnivå och samkörts med befolkningsdata på samma detaljeringsnivå.

Syftet med undersökningen är att studera de nordiska invånarnas tillgänglighet till kultur mätt i reseavstånd. Samt att fördjupa resonemang kring potentiella utbyten över kommun- och landsgränser. Det finns även ett parallellt fokus på att undersöka skillnader i tillgänglighet mellan invånarna kopplat till socioekonomiska variabler såsom utbildning. Avgränsningen har gjorts till kulturverksamheterna folkbibliotek, biografer, museer och statligt finansierad scenkonstverksamhet. Beräkningarna baseras på geografiskt avstånd mellan kulturverksamhet (servicepunkt) och befolkning, och baseras på rutnät om 1000 x 1000 meter (kilometerruta).

Analysen har utgått från fem fastställda avståndsintervaller: mycket hög 0–2 kilometer, hög 2–10 kilometer, mellan 10–40 kilometer, låg 40–70 kilometer samt mycket låg 70 kilometer eller längre.

Tillgängligheten varierar men är generellt hög till folkbibliotek

Tillgängligheten till kultur varierar inom Norden. Resultatet synliggör att kulturverksamheters fysiska placering följer befolkningsstrukturer i stort. Där flest kulturverksamheter återfinns i de mer tätbefolkade kommunerna och där huvudstadsområdena i särklass har flest kulturverksamheter. Geografiskt utmärker sig de nordiska länderna samtidigt med stora glesbebyggda områden där tillgängligheten till kultur är lägre. Skillnader i tillgänglighet mätt i reseavstånd är i stor utsträckning sammankopplat med en urban – ruralt skala. Nordiska invånare bosatta i mer urbana områden har kortare avstånd till kultur än övriga. Det handlar också om skillnader mellan de nordiska länderna där Danmark utmärker sig med en bättre geografisk spridning av kulturverksamheter och därmed mindre skillnader mellan invånare kopplat till boendeplats.

Tillgängligheten till folkbibliotek är generellt hög i Norden. De befolkade kilometerrutorna har ett genomsnittligt avstånd till folkbibliotek på cirka 11 kilometer. Grovt uppskattat motsvarar det en resa i fordon på cirka 10 minuter.

Många invånare har ännu kortare avstånd, motsvarande mycket hög. Det som drar upp medelvärdet är de glesbyggda områdena där invånare har längre avstånd. Tillgängligheten till övriga kulturverksamheter är lägre men det innebär inte att det är det samma för alla. Över lag har invånarna i urbant kategoriserade områden en hög tillgänglighet till de verksamheter som har studerats. Statligt finansierad scenkonstverksamheten är som mest geografiskt begränsad och stora delar av invånarna i Island, Norge, Sverige och Finland har avstånd som överstiger 70 kilometer. För att få till en fungerande struktur är det avgörande att det parallellt också finns en turnerande scenkonstverksamhet.

Ju mer förekommande en kulturverksamhet är, desto bättre tenderar den geografiska spridningen vara. Kulturverksamheter som är numerärt färre är till övervägande del lokaliserade till de mest urbana, tätbefolkade områdena. Detta sammanfaller med att andelen högutbildade är högre i urbana områden. Högutbildade har högre tillgänglighet till alla kulturverksamheter i analysen, störst skillnad är det i förhållande till statligt finansieras scenkonstverksamhet.

Kulturutbyten är möjliga men begränsas till redan etablerade pendlingsområden

Undersökningen har synliggjort potentiella utbyten över administrativa gränser och avståndsberäkningarna har inte tagit hänsyn till huruvida den närmaste kulturverksamheten ligger i boendekommunen eller inte. I stället visar resultatet att invånare i vissa kommuner i exempelvis Finland och Sverige i själva verket har närmare till en kulturverksamhet i grannlandet. Analysen tydliggör att den uppmätta tillgängligheten ökar när tillgången till kultur inte avgränsas av administrativa gränser. Det ger också en mer rättvisande lägesbild av hur den kulturella infrastrukturen möjliggör för deltagande oberoende av kommuntillhörighet.

Klustren av kulturverksamheter sammanfaller med de nordiska storstadsområdena och de som i den nordiska urban-rural typologin klassas som urbana områden. Detta skapar en geografisk skevhet som drabbar större sammanhängande landsbygdsområden. Det går inte att tydligt avgränsa andra former av kulturkluster än de som redan utgör etablerade befolkningskoncentrationer. Här finns dock en potential att inkludera andra kulturverksamheter framöver för att bättre förstå vad som utgör ”kulturintensiva” platser.

Summary

In 2022, Kulturanalys Norden, in collaboration with the Nordregio research institute, expanded the knowledge about access to and accessibility of culture in the Nordic countries. The work is a continuation of earlier mapping projects to highlight access to culture at municipal level in the Nordic region. The continued work used location coordinates to map cultural activities at grid level, and to coordinate cultural activities with population data at the same level of detail.

The purpose of the survey is to study the accessibility of culture to Nordic residents measured in travel distance. As well as to enhance the reasoning about potential exchanges across municipal and national borders. There is also a parallel focus on the investigation of differences in accessibility between residents linked to socio-economic variables such as education. The delimitation has been made to the cultural activities at public libraries, cinemas, museums and publicly funded performing arts activities. The calculations are based on the geographical distance between cultural activities (service point) and population and are based on a grid measuring 1000 x 1000 metres (kilometre grid).

The analysis is based on five defined distance ranges: very high 0–2 kilometres; high 2–10 kilometres; medium 10–40 kilometres; low 40–70 kilometres; and, very low 70 kilometres and further.

Accessibility varies but is generally high for public libraries

Accessibility of culture varies within the Nordic region. The results show that the physical location of cultural activities generally follows population structures. Where most cultural activities are located in the more densely populated municipalities, and where the capital city areas have by far the most cultural activities. Geographically, the Nordic countries are also characterised by large sparsely populated areas where the accessibility of culture is lower. Differences in accessibility measured by travel distance are largely linked to an urban-rural scale. Nordic residents living in more urbanised areas have shorter distances to culture than others. It is also a question of differences between the Nordic countries, where Denmark is characterised by a better geographical spread of cultural activities and accordingly fewer differences between residents linked to place of residence.

Accessibility of public libraries in the Nordic region is generally high. The populated kilometre grids have an average distance of approximately 11 kilometres to a public library. In approximate terms, this corresponds to a vehicle journey of around 10 minutes. Many residents have even shorter distances, correspondingly very high.

What pushes up the average value are the sparsely populated areas where the residents have longer distances. Accessibility of other cultural activities is lower, but this does not mean that it is the same for everyone. In general, accessibility of the activities studied for residents in areas categorised as urban is high. Publicly funded performing arts activities are, at their most, geographically limited, and the distances are greater than 70 kilometres for large proportions of the residents of Iceland, Norway, Sweden and Finland. In order to achieve a functioning structure, it is vital to have, in parallel, a touring performing arts activity.

The more common a cultural activity is, the better the geographical spread tends to be. Cultural activities that are fewer in number are predominantly located in the most urbanised, densely populated areas. This coincides with the fact that the proportion of highly educated people is higher in urban areas, and that the accessibility of studied cultural activities to the residents there is generally much higher.

Cultural exchanges are possible but are limited to previously established commuting areas

The survey has highlighted potential exchanges across administrative boundaries, and the calculations of distance have not taken into account whether or not the nearest cultural activity is in the municipality of residence. Instead, the results show that residents of some municipalities in Finland and Sweden, for example, are in fact closer to a cultural activity in the neighbouring country. The analysis makes it clear that the measured accessibility increases when administrative boundaries do not limit access to culture. It also provides a more accurate picture of the situation in terms of how the cultural infrastructure facilitates participation regardless of municipal affiliation.

The clusters of cultural activities coincide with the Nordic region's metropolitan areas, and those classified as urban areas in the Nordic urban-rural typology. This creates a geographical imbalance that affects large adjoining rural areas. It is not possible to clearly delimit forms of cultural clusters other than those that already constitute established population concentrations. However, there is potential to include other cultural activities in the future in order to better understand what constitutes "culturally intensive" areas.

Inledning

Att alla ska kunna delta i kulturlivet och att kultur ska vara tillgängligt är centrala målsättningar inom den nordiska kulturpolitiken. Dessa återfinns såväl inom den gemensamma nordiska strategi som inom nationell kulturpolitik (Nordiska ministerrådet 2020, Kulturanalys Norden 2022b). Med start i 1930-tal har policyutvecklingen i Norden inneburit en demokratisering av tillgång till kulturutbud vilket resulterat i en uppbyggnad av kulturell infrastruktur och ökad geografisk spridning. De nära kopplingar mellan kulturpolitik och en allmän välfärdspolitik som präglar den nordiska kulturpolitiska modellen har medfört att det offentliga tagit ett stort ansvar för kultur och att detta setts som del i allmän service (Duelund 2003, Kulturanalys Norden 2022a). Inte minst har detta handlat om att upprätthålla finansiella resurser och ramar för kulturverksamhet. Samtidigt blir tillgång till kultur och kulturdeltagande ofta problematiserat utifrån urbana–rurala skillnader mellan och inom länderna, där resursfördelning till, och likvärdighet i, kulturverksamhet ifrågasätts.

Under 2022 har Kulturanalys Norden i samverkan med forskningsinstitutet Nordregio fördjupat kunskapen kring tillgänglighet till kultur i de nordiska länderna. Arbetet är en fortsättning på tidigare kartläggningsprojekt som belyst kulturtillgång på kommunnivå i Norden (se Kulturanalys Norden 2022b). I arbetet har kulturverksamheter med hjälp av platskoordinater kartsätts på rutnätsnivå och samkörts med befolkningsdata på samma detaljeringsnivå. Målet är att bättre kunna analysera geografisk spridning och tillgänglighet till kultur, samt utveckla förståelsen av invånarnas trösklar för deltagande i kulturliv.

Tillgänglighetanalyserna tar utgångspunkt i beräkning av geografiska avstånd mellan bostad och kulturverksamhet. Avstånden mäts med hjälp av vägnätet i Norden. De verksamheter som ingått i undersökningen – bibliotek, museer, biografer och statligt finansierad scenkonstverksamhet – har valts ut dels baserat på den allmänna kulturella infrastruktur som etablerats i Norden, dels på grund av möjligheter till rimliga jämförelser inom statistikharmoniseringsarbetet. De fyra kulturverksamheterna står för olika kulturella uttrycksformer och inriktningar.

Syfte och avgränsning

Syftet med undersökningen är att studera de nordiska invånarnas geografiska tillgänglighet till kultur mätt i reseavstånd. Det som avses är resan, som kan ske till fots, på cykel, med kollektivtrafik eller egen bil, mellan bostad och kulturverksamhet. Det finns även ett delfokus på att undersöka skillnader i tillgänglighet mellan invånarna kopplat till socioekonomiska variabler såsom utbildning.

Med undersökningens analyser finns möjligheter att diskutera kulturutbud och tillgänglighet utifrån andra variabler än kommun- och regionindelning samt att med hjälp av kartor visa hur geografiska variationer ser ut. De utgör även ett underlag för att belysa geografiska effekter av nordisk kulturpolitik. Vilket i förlängningen kan användas för att diskutera potentiella kulturutbyten över gränser.

Urvalet av bibliotek, museer, biografer och statligt finansierad scenkonstverksamhet baseras på deras roll i den generella kulturella infrastruktur som byggts upp i Norden. Avgränsningen är den platsbundna, permanenta verksamheten. Studerade verksamheter analyseras utifrån fasta besöksadresser och det blir då den geografiska tillgängligheten kopplad till huvudadress som värderas.

Hur populationerna avgränsats för varje land finns detaljerat beskrivet i metodbilagan och där redogörs även för de olika datakällor som har använts. Data för de självstyrande områdena har varit svårt att sammanställa systematiskt och har därför inte kunnat bearbetas på samma sätt som för de nordiska länderna. Åland ingår delvis i databearbetningarna.

Metod och material

Tillgänglighetsanalyser utifrån koordinatsatt data är ett verktyg för att mer detaljerat undersöka invånarnas tillgänglighet till kultur beräknat på geografiska avstånd. I det här fallet definierat som avstånd med mobilt fordon och sammankopplat med de nationella vägdatabaserna i Norden.

Beräkningarna avser avstånd mellan kulturverksamhet (servicepunkt) och befolkning, och baseras på rutnät om 1000*1000 meter (kilometerruta). Dessa har kunnat göras med hjälp av Nordregios GIS-plattform. För att möjliggöra samkörning mellan de olika dataunderlagen har koordinatsatta dataunderlag från respektive lands statistikansvariga myndighet/organisation begärts in. Dessa har avgränsats på liknande sätt som de dataunderlag som användes för den kommunbaserade kartläggningen *Kulturens geografi i Norden* (Kulturanalys Norden 2022). I metodbilagan finns en utförlig beskrivning av hur dataunderlag över kulturverksamheter (servicepunkter) hanterats och bearbetats. En tidskrävande del i det förberedande arbetet har bestått i att säkerställa att det finns koordinatsatt data för varje kulturverksamhet som ingår i undersökningen. Detta arbete har i stor utsträckning bedrivits av Kulturanalys Norden i dialog med datalevererande organisation.

I rapporten används olika sammanvägningar av mått baserat på avståndsberäkningarna. Bland annat har indexberäkning tagits fram av Nordregio, vilken sammanväger tillgänglighet till alla fyra kulturverksamheter samtidigt. Indexmodellen är framtagen i syfte att identifiera områden med liknande

förutsättningar vad gäller tillgänglighet. En utförligare beskrivning av denna modell återfinns i metodbilagan. Likaså används för vissa delar ett befolkningsviktat mått som tar hänsyn till befolkningsstorlek i respektive kilometerruta, detta är till för att skapa förståelse för hur avstånd ser ut kopplat till invånartalen.

Genom att använda rutsatta befolkningsdata i beräkningarna blir analysen oberoende av administrativa gränser. I vissa beskrivningar använder vi ändå kommunindelad presentation, inte minst då detta kan vara viktigt för att få en mer lättillgänglig överblick över geografiska skillnader från norr till söder. Eftersom beräkningar utgår från avstånd i kilometer, inte restid, har diskussioner förts kring hur långt det är rimligt att färdas med olika färdsätt. Upplevelsen av reseavstånd är dock olika och förväntningar på service kan variera mellan tät- och glesbebyggda områden.

Beräkningarna har utmynnat i fem avståndsintervaller som används för att bedöma tillgänglighet. Den första intervallen motsvarar ett avstånd *upp till 2 kilometer* och klassas som mycket hög tillgänglighet. Nästa intervall som sträcker sig från *2 kilometer till 10 kilometer* är att betrakta som hög tillgänglighet. Inom båda dessa intervaller kan man som invånare transportera sig på ett lätt sätt, i vissa fall med cykel, till kulturverksamheten. För de längre avstånden krävs mer planering och även mer tid för själva resan. Intervallet *10 kilometer till 40 kilometer* används som ett mått på en medelgod (mellan) tillgänglighet. Sista intervallerna däröver, *40 kilometer till 70 kilometer* respektive *70 kilometer eller längre*, ses i analysen som låg respektive mycket låg tillgänglighet. Vi följer här resonemang från Tillväxtverket (2021) om att längre avstånd, överstigande 45 minuter i restid (här motsvarande avstånd på 40 kilometer eller mer), begränsar invånarnas möjlighet att röra sig mellan platser i vardagen.

Rapportens disposition

Rapporten inleds med en allmän introduktion till syftet att undersöka tillgänglighet till kultur och redogör för avgränsning, metod och material. Därefter följer ett kapitel som diskuterar geografi och den nordiska befolkningens bosättningsmönster samt kulturverksamheters lokalisering. Kapitel tre redogör för resultatet av tillgänglighetsanalyserna inklusive avståndsberäkningar. I efterföljande kapitel diskuteras hur kulturverksamheters lokalisering kan förstås i relation till Nordens lokala arbetsmarknadsregioner samt hur parallella strategier kan öka tillgänglighet. Det femte kapitlet sätter samman en diskussion om nationella kultur- och fritidsvaneundersökningar med uppdelad tillgänglighetsanalys nedbruten på utbildningsnivå. Rapporten avslutas med Kulturanalys Nordens avslutande kommentarer vilka kondenserar resultatet.

Urbana och rurala skillnader

Detta kapitel är en fördjupning av diskussionen kring urbana–rurala skillnader i Norden. Först diskuteras skillnader mellan kulturverksamheter i olika delar av Norden, därefter presenteras en urban–rural typologi som samkörts med kulturverksamheternas geografiska placering.

Kulturanalys Nordens rapport *Kulturens geografi i Norden* (2022b) synliggjorde ojämn tillgång till kulturutbud i de nordiska länderna. Resultatet pekade på tydliga koncentrationer av kulturverksamheter kopplat till kusterna och huvudstadsområdena, och att detta geografiska mönster generellt var sammankopplat med bosättningsmönster i stort. Danmark framstod vara det nordiska land med minst skillnad i antal kulturverksamheter mellan stad och land.

Urbana och rurala skillnader på kulturverksamhet

Den diskussion om tillgänglighet och kultur i hela landet som präglar undersökningens fokus och även tidigare studier om tillgång till allmän service är inte ny. Den har försökts överbryggas med politiska insatser, nyetableringar[1] och ekonomiska incitament. Under den tid som den nordiska kulturpolitiken gått från tankar om demokratisering av kulturen till kulturell demokrati, har en kulturell infrastruktur utvecklats i de nordiska länderna. Motiven har präglats av att kultur behöver vara nära invånarna och synligt i vardagen. (se resonemang i Kulturanalys Norden 2022b)

Hur ansvar för kulturverksamhet ser ut i de olika nordiska länderna skiljer sig åt. Den administrativa nivå som är närmast invånaren är kommunen. För den enskilda kommunen kan förutsättningar att hantera uppgifter kring kulturutbud te sig väldigt olika och det kommunala självstyre som präglar Norden innebär utrymme för lokala lösningar. Den regionala nivån utgör i olika utsträckning en mellannivå för offentligt huvudmannaskap kring kultur. Samverkan mellan nationella och regionala institutioner kan i flera fall bli en möjlighet för den kommunala kulturen. Det gör att enstaka kommuner har tillgång till större kulturinstitutioner i regi av staten eller en region. Men i första hand rör detta tätortsbetonade, urbana kommuner.

1. Etableringen av en regional infrastruktur har exempelvis i Sverige drivits fram med motiv om att föra ut professionell kulturverksamhet i hela landet. Från 1960-tal fram till 1980-tal etablerades exempelvis flera av de scenkonstinstitutioner som idag bär upp regionala uppdrag med statlig delfinansiering (Celsing 2020, s. 14ff).

Medan Sverige har en sparsam lagstiftning[2] på kulturområdet, finns i övriga länder en mer utvidgad lagstiftning som också definierar ansvar för kultur och kriterier för offentlig finansiering (se Kulturanalys Norden 2022b). Kulturverksamhet därutöver är frivilliga åtaganden även om det över tid utvecklats normer för vad som ses som rimliga offentliga ansvar. Sammanfattningsvis kan den kulturella infrastrukturen karaktäriseras som fysiska, regionalt baserade kulturinstitutioner inom teater, musik, bildkonst och kulturarv som tillkommit under 1900-tal (ibland även tidigare). Utöver det finns en struktur av folkbibliotek som förgrenar sig ut i varje nordisk kommun. För film på bio och viss typ av scenkonst finns kommersiella intressen som bidragit till etablering av verksamheter. Museer å sin sida har kommit att inrättas av en kombination av föreningsdrivna initiativ, offentliga åtaganden och i viss mån även privata intressen. Medan bibliotek däremot idag är en lagstyrd verksamhet där tidiga idéburna initiativ inkorporerats in i verksamhet i offentlig regi (Viirman & Johannisson 2008, Audunson et al 2022).

Fast besöksadress och/eller mobil verksamhet

De kulturverksamheter – bibliotek, biografer, museer och statligt finansierad scenkonstverksamhet – som ingår i både denna och tidigare undersökning varierar mycket i storlek och format. Vad som utgör en kulturlokal kan i många fall skilja sig åt mellan stad och landsbygd - en biograf i någon av Nordens huvudstäder är inte alltid samma som en biograf i norra Nordens kommuner, det rör sig från en platsbyggd biografsalong till en enklare lokal med flexibel stolsmöblering. På samma sätt kan ett folkbibliotek integreras i en skolbyggnad eller annan allmän lokal, alternativt vara placerad i en dedikerad byggnad av storslagen arkitektur. Detta gör att kulturupplevelsen också blir olik på olika platser. Förenklat bygger verksamhetens storlek på en kombination av det befolkningsunderlag som finns i närområdet och förmågan att attrahera externa besökare.

För att öka geografisk spridning av professionell kulturverksamhet sker föreställningar och förmedling även i en kompletterande, turnerande form. Många gånger främjas en sådan lösning av den offentliga bidragsgivningen på kulturområdet. Inte minst handlar det om scenkonstverksamhet vars resursintensiva produktioner inte är möjliga att ta fram på alla platser, utan i stället sprids genom turnerande till mer glesbefolkade geografiska områden. Men det förekommer även mobila bibliotek och biografer. Det gör att geografiska analyser lätt blir förenklade utifrån att vi bara tar ställning till den adressbundna verksamheten snarare än de turnerande aktiviteterna som sker i samverkan med lokala arrangörer.

2. Mest konkret är det för folkbiblioteksverksamhet som är lagstadgat krav att svenska kommuner ska ansvara för (SFS 2013:801). Liknande bibliotekslagstiftning finns i övriga nordiska länder (se mer utförligt i Kulturanalys Norden 2022b).

Geografisk placering av kulturverksamheterna

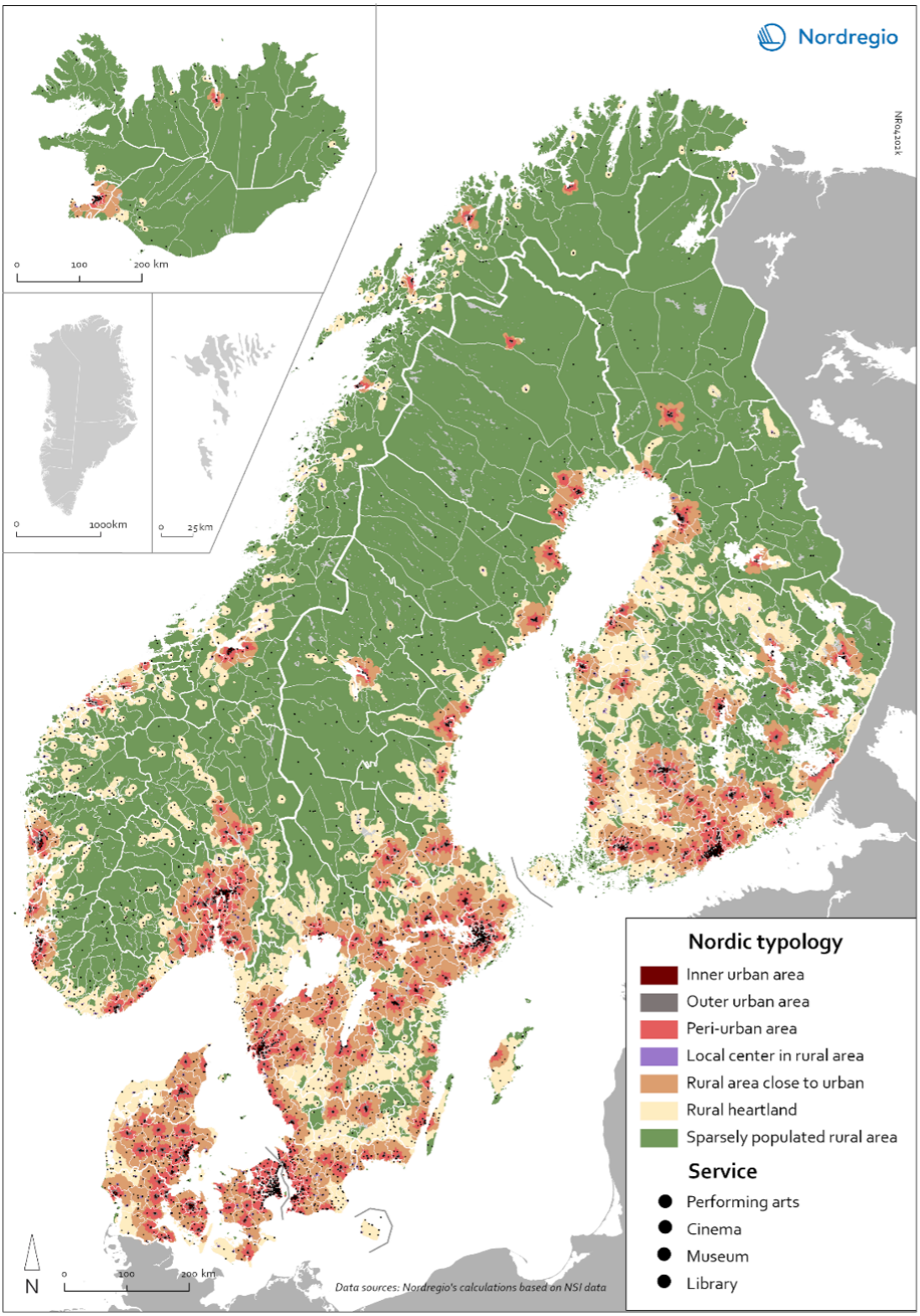
Som framgått tidigare är den geografiska spridningen av större professionella kulturverksamheter ojämn (Kulturanalys Norden 2022b, Kulturanalys Norden 2021a). Tendensen är att kulturverksamheters fysiska placering följer bosättningsmönster i stort, där flest kulturverksamheter återfinns i de mer tätbefolkade kommunerna och där huvudstadsområdena har i särklass flest kulturverksamheter.

Geografiskt utmärker sig de nordiska länderna med stora glesbebyggda områden. Många kommuner är att betrakta som landsbygd för att inte säga glesbygd. Detta är något som diskuteras i förhållande till vikande befolkningsunderlag och kompenserande skatteutjämningssystem.[3] Klassificering av stad och landsbygd är ofta tät sammankopplad med en nationell definition och indelning. Bakgrunden är någon form av bedömning och sammanvägning av befolkningsstorlek, tätortsstrukturer och närhet till större befolkningskoncentrationer.

Nordregio har i samarbete med Ubigu utvecklat en sammanhållen urban–rural typologi[4] för de nordiska länderna. Baserat på rutnätsdata skapas i denna typologi sju olika urban–rurala kategorier, detaljerad beskrivning finns metodbilagan. I figur 1 finns en helhetsbild över Norden och hur kategorierna fördelar sig mellan och inom länderna. För urbana områden används kategorierna *inner urban area*, *outer urban area*, *peri-urban area* och *local centre in rural areas*. För rurala områden används en skala om *sparsely populated rural area*, *rural heartland* och *rural area close to urban*. Detta är en mer detaljerad typologi än den europeiska Degurba-klassificeringen[5] som bygger på endast tre kategorier (*densely populated areas, intermediate density areas, sparsely populated areas*).

Av den nordiska urban–rurala typologin framkommer att landsbygdsområden i Danmark är av en annan karaktär än i övriga nordiska länder, se figur 1 samt kartbilagans figur 10. Medan den danska landsbygden består av så kallat hjärtland, domineras landsbygd i övriga länder av glesbygd. Kartbilden visar också att Nordens geografi domineras av landsbygd. Samtidigt är större delen av befolkningarna ändå boende i urbant klassade områden.

3. Tillväxtanalys 2021. Alla de nordiska länderna har någon form av skatteutjämningssystem för att kompensera skillnader i demografiska och ekonomiska förutsättningar.
4. Metoden är inspirerad av det finländska arbetet med en nationell typologi framtaget av Finlands miljöcentral SYKE. Den nordiska indelningen är ett samarbetsprojekt mellan Nordregio och företaget Ubigu och pågick mellan 2021 och 2022.
5. *Degree of urbanisation* (Degurba) är beräknad på befolkningstäthet och avstånd till större befolkningskoncentration, måtten är harmoniserade av Eurostat för att gälla hela Europa. I Norden finns det 61 kommuner som klassas som *densely populated areas*, 289 kommuner som klassas som *intermediate density areas* och 785 kommuner som klassas som *sparsely populated areas*. När dessa kategoriseringar användes för att bearbeta tillgång till kultur visade resultatet på att landsbygd i Danmark inte alls präglades av samma låga tillgång till kultur som landsbygd i övriga nordiska länder (Kulturanalys Norden 2022b).

Figur 1. Nordisk urban–rural typologi med koordinatssatta kulturverksamheter

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Kulturverksamheter tenderar att vara koncentrerade till de allra mest centrala delarna i de fall de är placerade i urbana områden. Det gör att det blir svårt att urskilja de inre urbana områdena liksom lokala centrum i rurala områden eller yttre urbana områden. I de fall som kulturverksamheterna är lokaliserade utanför stora befolkningstätheter följer de generellt de befolkningstätheter som finns inom större landsbygds- eller glesbygdsområden. Dessa motsvarar ofta så kallade rurala hjärtland.

Det finns väldigt stor variation i storlek och invånarantal mellan kommuner i Norden.[6] I norra Sverige finns flera kommuner som sträcker sig över mycket stora geografiska områden. Dessa områden har utmaningar kring invånarnas tillgänglighet till kultur eftersom de samtidigt är glest befolkade. Kartan synliggör att kulturverksamheter ofta ligger placerade ungefär i kommunernas mitt. Det är också vanligt att verksamheterna är placerade väldigt nära varandra, vilket blir svårt att urskilja när punkter hamnar ovanpå varandra. I enstaka fall (gäller alla länder utom Danmark) ligger kulturverksamheter i yttre kanten av kommunen. Där förefaller utmaningarna med att nå hög tillgänglighet vara större för kommunen som helhet.

En enkel sammanställning av kulturverksamheters lokalisering i förhållande till urban–rural typologin visar på att statligt finansierad scenkonstverksamhet till en övervägande del är belägen i urbana områden, från 89 % i Sverige och uppåt. Motsvarande andelar för folkbibliotek är från 32 % i Island upp till 70 % i Danmark.

Hög urbaniseringsgrad i de nordiska länderna

Nordregios typologi ger en tydlig indikation på hur den nordiska befolkningen är spridd över länderna. Av figur 1 framgår att det finns ett mindre antal renodlade urbana områden men att dessa koncentrerar en hög nivå av de nordiska invånarna. Allra mest koncentrerat är det i Island, där mer än 60 % av befolkningen bor i inre urbana områden och över 77 % bor i någon form av urbant präglade områden. Motsvarande andelar för Norge är drygt 74 % av befolkningen i urbana områden varav över 34 % i de inre urbana. Danmark är det av de nordiska länderna som har högst andel av befolkningen, nästan 82 %, boende i urbana områden. Genomsnittet för alla fem länder är 78 %.

Norge å sin sida är det land med största andel, över 25 %, av befolkningen boende i rurala områden. Tätt följd av Finland med närmare 24 % och Island strax över 23 %.

6. Kommunernas invånartal kan skilja sig från 40 upp till närmare 1 miljon invånare.

Tabell 1. Andelar av befolkning som är bosatt inom respektive urban–rural kategori, av befolkningen som helhet, per land.

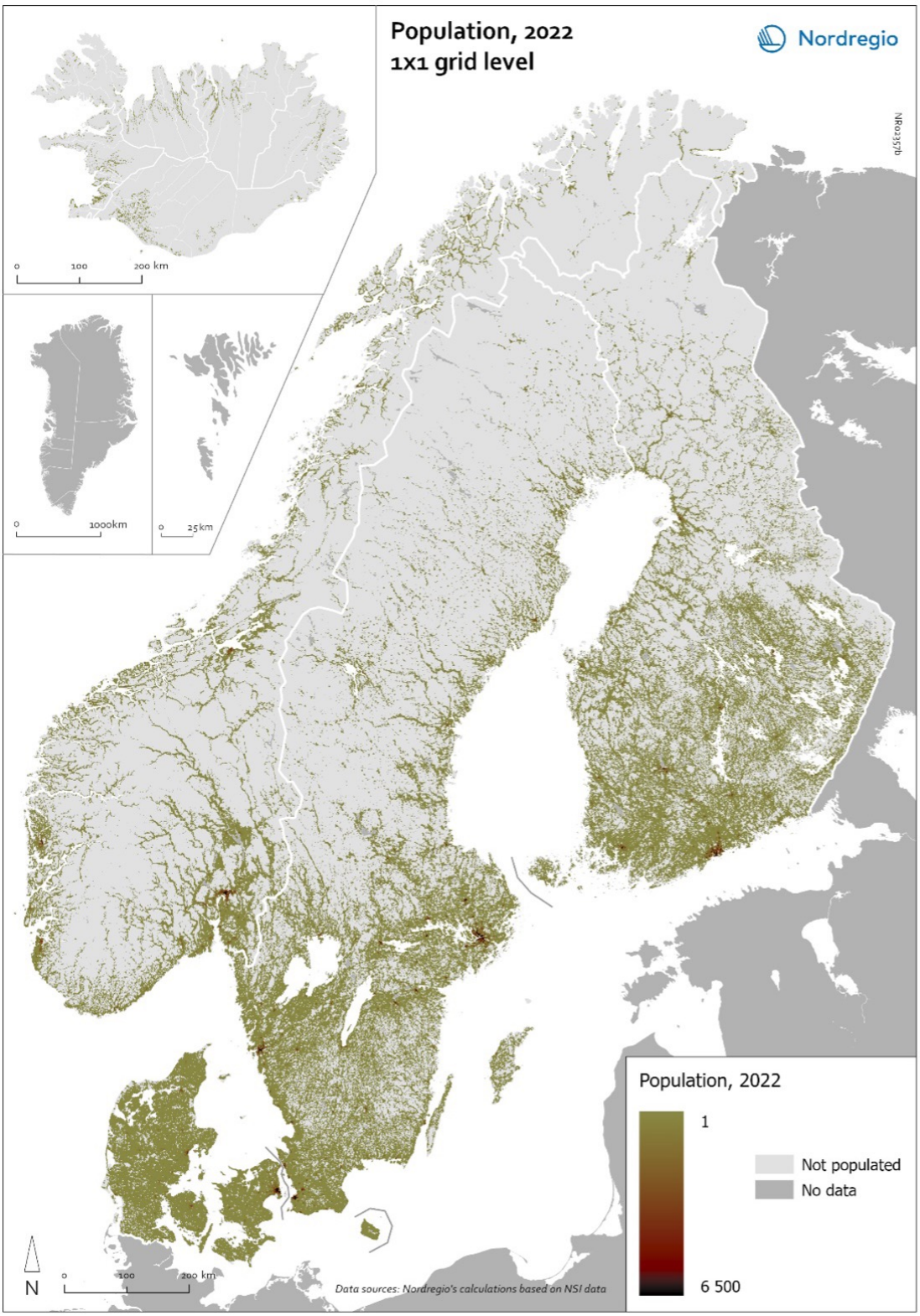
Kategori urban-rural	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Inre urbant område	46,8	43,2	60,4	34,4	50,5
Yttre urbant område	13,6	18,1	5,8	18,6	11,4
Peri-urbant område	14,6	10,3	2,9	15,8	11,6
Lokalt centrum i ruralt område	6,9	4,7	8,3	5,6	6,5
Ruralt område nära urbant	14,0	8,5	4,0	7,5	10,4
Ruralt hjärtland	4,1	10,5	5,1	13,1	7,6
Glest befolkat ruralt område	0,0[7]	4,8	14,1	5,0	2,0
Land som helhet	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Kommentar: Siffror är uppjusterade till en decimal vilket gör att alla kolumner inte helt summerar till 100.
Källa: Nordregio, beräkning av befolkningsandelar gjord av Kulturanalys Norden.

På samma gång som Island har den högsta andelen koncentrerad till de inre urbana områdena har landet även högst andel, 14 %, av befolkningen som bor i glest befolkade rurala områden. Lägger vi till rurala hjärtland går andelen upp till 19 %. Motsvarande i Sverige är 2 % medan det för både Finland och Norge är närmare 5 %.

Av kartan i figur 2 framkommer bosättningsmönster baserat på kilometerrutor. De områden som i föregående karta var grönmarkerade synliggörs på denna karta som ljusgrå och är till stora delar utan bofasta.

7. Andelen av den danska befolkningen som är bosatt i glest befolkat ruralt område är 0,045 %.

Figur 2. Befolkningens bosättningsmönster/fördelning av befolkade kilometerrutor.

Källa: Nordregio baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Avstånd till kulturen

I detta kapitel redogör vi för tillgänglighetsanalyserna som gjorts med hjälp av avståndsberäkningar. Först presenteras en sammanvägd indexberäkning över tillgänglighet på kommunnivå. Därefter redogörs för avståndsbaserad tillgänglighet till respektive kulturverksamhet.

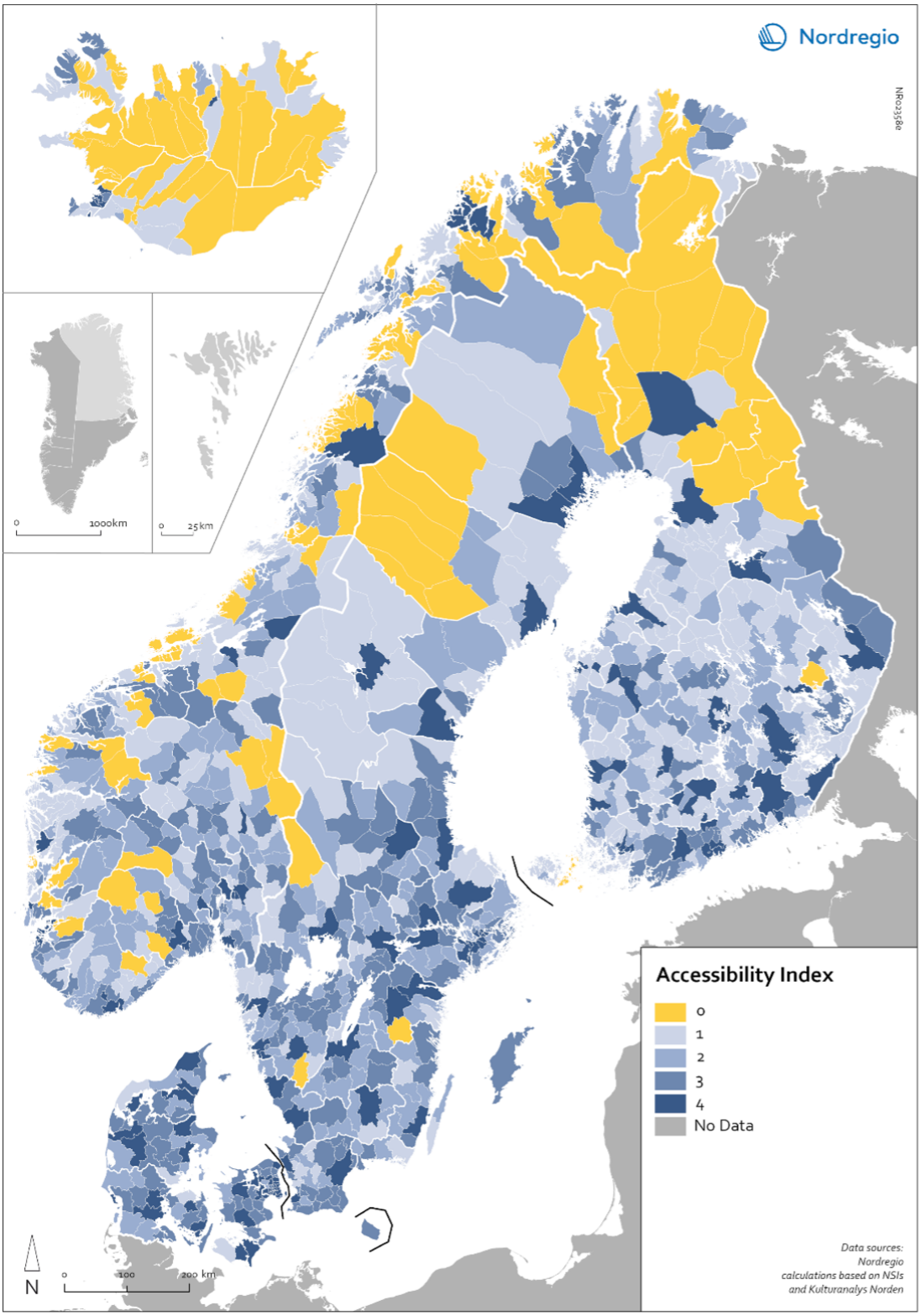
Medan tidigare studier har begränsats av administrativa enheter såsom kommun, möjliggör denna undersökning även en analys av invånarnas tillgänglighet till kultur oberoende av kommuntillhörighet. Urvalet av inkluderade kulturverksamheter är baserat på den kulturella infrastrukturen som det kulturpolitiska systemet genererat över tid. Det är verksamheter som tillsammans möjliggör en bredd kring att möta olika kulturintressen bland invånarna.

Indexerad tillgänglighet till kulturell infrastruktur

Med tillgång till koordinatssatt data kring kulturverksamheter har det varit möjligt att samköra materialet med koordinatssatt befolkningsdata. Fokus för studien är därmed på avståndsbaserad analys. Resultatet av datakörningar möjliggör en mer exakt studie av avstånd och tillgänglighet baserat på geografi.

Ett sammanvägt mått har tagits fram för att skildra hur det generella mönstret ser ut när det gäller geografiska avstånd och tillgänglighet i olika delar av Norden. Indexet är aggregerat på kommunnivå och väger samman alla fyra kulturverksamheter med varandra. Bäst resultat är 4 vilket symboliserar att den genomsnittliga tillgängligheten till fyra verksamheter är inom ett avstånd på 10 kilometer, motsvarande hög tillgänglighet. Resultatet presenteras i figur 3 och detaljerad metodbeskrivning återfinns i metodbilagan. Avståndsberäkningen är baserad på en befolkningsviktning vilket sätter avståndsresultat i relation till antal invånare i kilometerrutorna (se fotnot 8).

Det går att diskutera huruvida gränsmåttet 10 kilometer är representativt för alla delar av Norden. Avstånd kan upplevas olika beroende på vilket färdsätt som man använder. Det finns säkerligen också skillnader i förväntan på allmän service inom nära räckhåll. I ett landsbygdspräglat område innebär 10 kilometer med bil på en 70-väg en cirka 7 minuter lång resa. Där kanske man är van vid ännu längre avstånd.

Figur 3. Indexerad tillgänglighet till kulturverksamhet.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

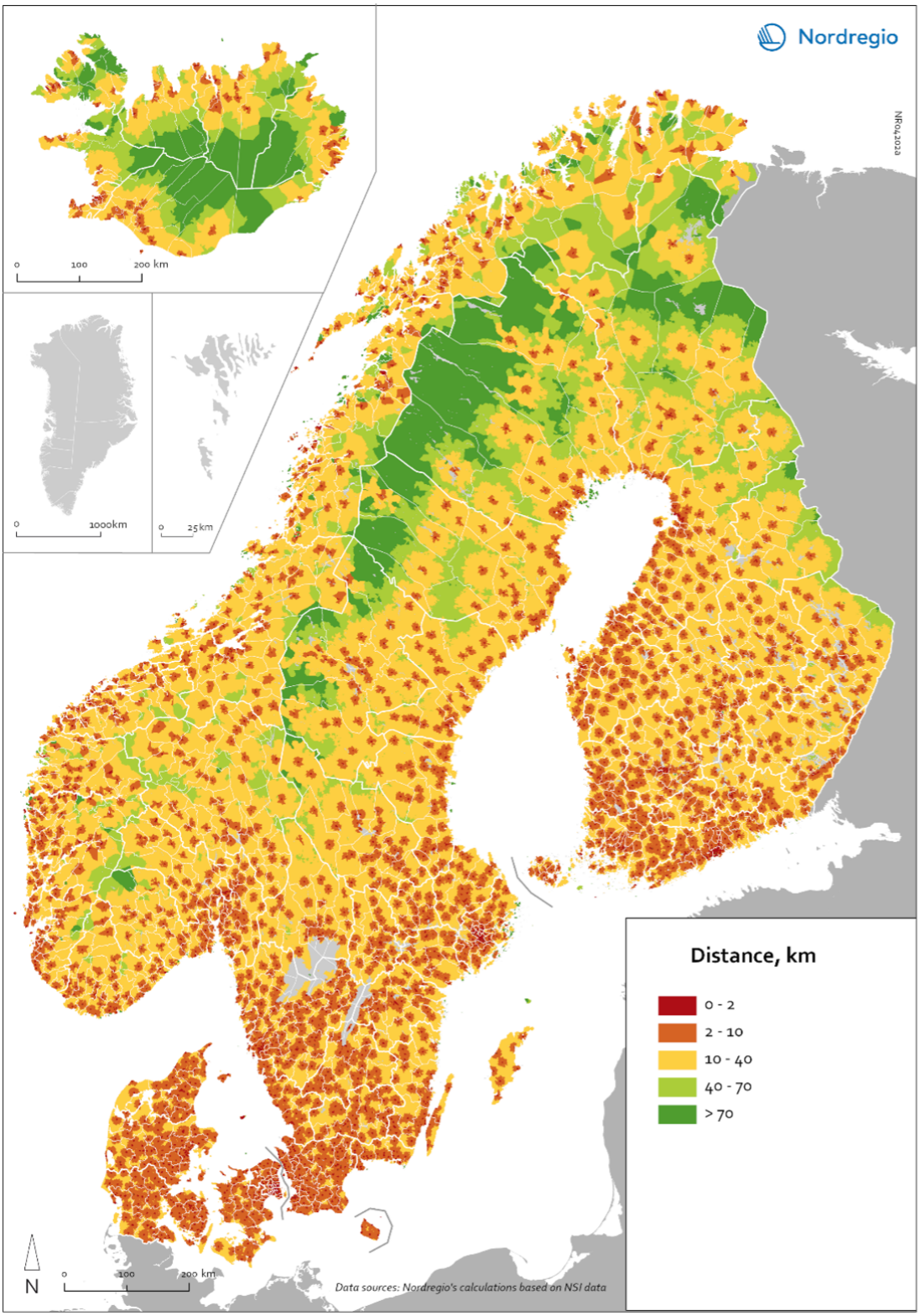
Det är inte ett entydigt mönster som visas på kartan utan resultatet mellan grannkommuner ser olika ut oavsett landsända. Det finns tendenser till att tillgängligheten är varierande med viss försämring i norra Norden och Island. Mest problematiskt är det i de kommuner som i indexeringen fått värdet 0. Många av dessa kommuner präglas av stora geografiska ytor vilket sannolikt bidrar till ett sämre sammanvägt resultat.

Den geografiska tillgängligheten till folkbibliotek

Av alla de verksamheter som ingår i undersökningen är tillgängligheten högst till folkbibliotek. Folkbibliotek är ett ansvar för kommunal nivå i alla nordiska länder och det är den kulturverksamhet som styrs med mest uttalade mål om lokal närvaro i lagstiftning. Detta syns också i resultaten av tillgänglighetsanalyser. I Danmark och Finland är det möjligt för kommuner att samverka kring biblioteksverksamhet vilket det inte är i övriga länder (Kulturanalys Norden 2022b).

Isodistans-kartan i figur 4 visar avståndsberäkningar som utgår från platsen där biblioteksverksamheten finns. Det som på kartbilden är mörkröda fält motsvarar den absoluta närheten till biblioteket och innebär avstånd upp till 2 kilometer. Sannolikt utgör fälten dessutom en större befolkningskoncentration och centrumbildning. Vilket också blir samstämmigt med hur det generella bosättningsmönstret ser ut: Norden är mer tätbefolkat i den södra delen och utmed kusterna.

En större del av Nordens invånare har ett reseavstånd på upp till 40 kilometer för att nå folkbibliotek. Undantag är för nordvästra delarna av Sverige och Islands inland, vilket motsvarar de mörkare gröna fälten på kartan. Dessa delar är samtidigt mycket glesbefolkade vilket framgick av figur 2.

Figur 4. Avstånd till folkbibliotek.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

I kartbilagan finns i figur 11 en karta där tillgängligheten är aggregerat till kommun- respektive regionnivå. Resultatet pekar på att flertalet kommuner (och även regioner) har hög tillgänglighet till folkbibliotek. Även om det finns avståndsskillnader mellan norr och söder är det inte ett entydigt mönster som hänger ihop med befolkningskoncentrationer. Det vanligast förekommande är genomsnittligt avstånd på upp till 10 kilometer. För vissa kommuner är det så kort som 2 kilometer.

Den geografiska närvaron av folkbibliotek möjliggörs även genom obemannade lösningar och mobila bibliotek i form av bussar eller bilar i olika delar. För Sveriges del vet vi exempelvis att det 2020 fanns 81 bokbussar i Sveriges 290 kommuner.

Tillgängligheten till folkbibliotek är generellt hög, medelavstånd från befolkade rutor är 11,2 kilometer i Norden och motsvarar grovt uppskattat en resa i fordon på cirka 10 minuter. Här skiljer det sig dock åt mellan länderna, medianavståndet är 9 kilometer. Det allra längsta avståndet är 182,5 kilometer men tre fjärdedelar av befolkningen i de nordiska länderna når ett bibliotek inom 14,3 kilometer. Invånarna i Danmark har i medel ett kortare avstånd (7,4 kilometer) än invånare i Island (21,6 kilometer)). Avståndet i övriga nordiska länder är ganska likt, invånare i Sverige har i medel 10,3 kilometer och motsvarande för Finland och Norge är 12,6 respektive 12,5 kilometer.

Tabell 2. Befolkningsviktat avstånd respektive medelavstånd till folkbibliotek, per urban–rural kategori.

Land	Urban–rural	Befolknings-viktat[8] avstånd	Medel-avstånd	Antal befolkade kilometer-rutor
Danmark	Inre urbant område	1,5	1,8	947
	Yttre urbant område	3,1	3,4	1 534
	Peri-urbant område	4,6	6,3	10 451
	Lokalt centrum i ruralt område	1,8	2,5	578
	Ruralt område nära urbant	5,7	7,7	18 256
	Ruralt hjärtland	8,3	10,3	6 796
	Glest befolkat ruralt område	8,5	11,8	139
		3,1	**7,4**	**38 701**
Finland	Inre urbant område	1,4	1,7	986
	Yttre urbant område	2,6	3,0	1 876
	Peri-urbant område	4,1	6,6	9 290
	Lokalt centrum i ruralt område	2,3	3,1	611
	Ruralt område nära urbant	6,1	9,9	22 594
	Ruralt hjärtland	5,4	9,9	29 021
	Glest befolkat ruralt område	12,2	19,6	33 444
		3,3	**12,6**	**97 822**
Island	Inre urbant område	1,7	2,0	83
	Yttre urbant område	2,5	2,6	40
	Peri-urbant område	2,1	5,9	102
	Lokalt centrum i ruralt område	1,9	2,6	28
	Ruralt område nära urbant	4,1	13,2	234
	Ruralt hjärtland	3,3	7,2	314
	Glest befolkat ruralt område	12,0	25,3	2 982
		3,4	**21,6**	**3 783**

8. Det befolkningsviktade avståndmåttet baseras på en beräkning i fyra steg. Först multipliceras medelavståndet i kilometer till respektive verksamhet med invånarantalet i tillhörande befolkade rutor. Därefter beräknas totalsumman av hela befolkningen inom det geografiska området. Slutligen divideras det första talet med det sista för att erhålla ett befolkningsviktat avstånd.

Norge	Inre urbant område	2,0	2,6	795
	Yttre urbant område	3,6	4,3	1 662
	Peri-urbant område	5,4	7,3	7 187
	Lokalt centrum i ruralt område	2,7	3,6	606
	Ruralt område nära urbant	7,6	10,9	8 282
	Ruralt hjärtland	6,1	9,3	15 496
	Glest befolkat ruralt område	15,3	19,0	19 546
		4,5	**12,5**	**53 574**
Sverige	Inre urbant område	1,5	1,8	1 854
	Yttre urbant område	2,9	3,3	2 478
	Peri-urbant område	4,4	6,4	16 759
	Lokalt centrum i ruralt område	1,6	2,4	962
	Ruralt område nära urbant	6,3	9,3	37 324
	Ruralt hjärtland	6,2	9,7	28 387
	Glest befolkat ruralt område	14,6	20,0	16 552
		3,1	**10,3**	**104 316**

Källa: Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från Nordregio och nationella statistikmyndigheter.

Just folkbibliotek är en allmän service som ofta ingår i tillgänglighetsanalyser och då får representera en basservice likt matbutik, bensinstation, apotek etcetera. En utmaning med att spegla invånarnas avstånd till kultur är dock att hur många invånare som är bosatta i respektive kilometerruta skiljer sig väldigt mycket åt. Det finns också skillnader mellan olika geografiska delar vilket figur 4 visar.

Av tabell 2 framkommer förutom medelavstånd per urban–rural kategori även ett befolkningsviktat avståndsmått. Syftet är att synliggöra avstånd som tar hänsyn till hur många som berörs. De låga invånartalen för vissa av kilometerrutorna gör att det framräknade avståndet viktats ned när de sätts samman med kilometerrutor med högre befolkningstal (se fotnot 9). Det blir därför större skillnader mellan det befolkningsviktade avståndet och medelavståndet för glest befolkade rurala områden. Över lag blir de befolkningsviktade avstånden kortare. Inte minst blir det väldigt tydligt för Island där det befolkningsviktade genomsnittliga avståndet till folkbibliotek är 3,4 kilometer (vilket i analysen värderas som hög tillgänglighet) medan medelavståndet för befolkade rutor är 21,6 kilometer (vilket i analysen värderas som medelgod tillgänglighet).

Tillgänglighet till biografer, museer och statligt finansierade scenkonstverksamheter

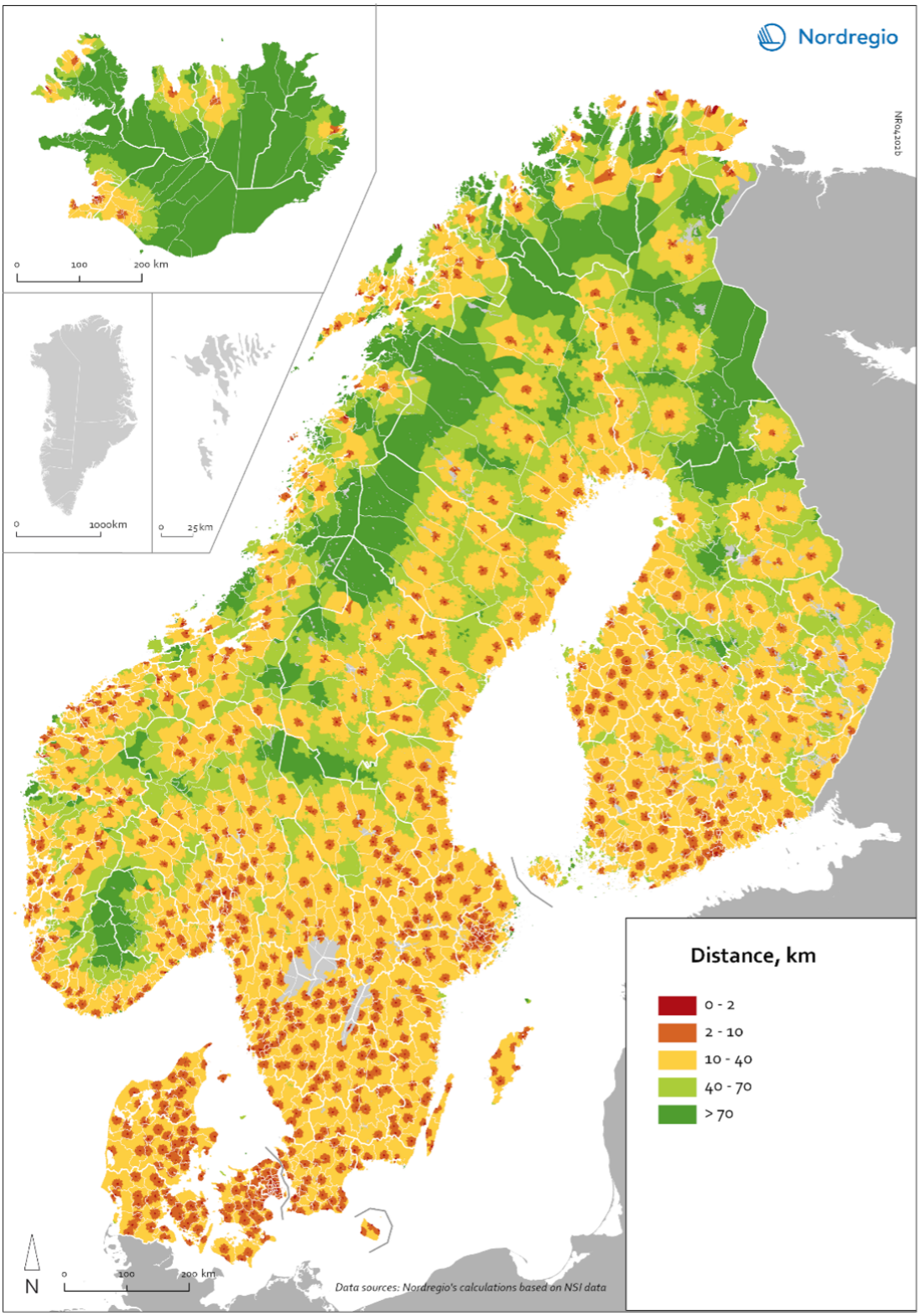
När avståndsberäkningar görs för övriga kulturverksamheter som ingår i undersökningen varierar kartornas utseende. Begränsningar i jämförelse mellan länderna är här större eftersom tillgång till dataunderlag varierar.

För museer har vi valt att inkludera främst professionellt driven verksamhet. Denna har avgränsats till ett minimum av en årsarbetskraft och ett visst besökstal.[9] För biografer har vi använt dataunderlag från de branschföreträdare som samlar biografägare nationellt. Det innebär att vi för både museer och biografer saknar vissa verksamheter som drivs i alternativ regi och inte minst många av de som är ideellt baserade. För scenkonstverksamhet har vi inte haft möjlighet att följa aktiviteter och föreställningar som sker i turnerande form. Fokus är bara på besöksadress för den statligt hel- eller delfinansierade scenskonstverksamheten. I förekommande fall kan invånarna ha tillgång till mer lokal verksamhet än de som synliggörs i kartorna.

Biografer

Biografer är den kulturinstitution som är nästan lika förekommande lokalt som folkbibliotek. Film på biograf kan i mångt och mycket tolkas som ett uttryck för populärkultur där det också finns kommersiella intressen. Det är inget lagstadgat uppdrag i något land men det förekommer att offentliga aktörer driver verksamhet på kommunal nivå. Även föreningsdriven biografverksamhet är vanlig i vissa länder.

9. För Sverige har dataunderlag tagits fram för de verksamheter som rapporterar in minst en årsarbetskraft. För Danmark, Norge och Finland har vi kunnat använda underlag på en finare aggregeringsnivå motsvarande små museer med ca 5000 eller fler besökare per år. Detta är ett sätt att skapa jämförbarhet mellan populationerna.

Figur 5. Avstånd till biografer.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Kartbilden i figur 5 är snarlik figur 4 men domineras mer av gula fält eftersom spridningen av biografer är något glesare. Tillgängligheten till biografer är generellt hög och förekomsten av verksamheter följer befolkningsmönster i övrigt. Det innebär att det finns vissa geografiska skillnader mellan södra och norra delarna av Norden.

I kartbilagan finns i figur 12 invånarnas medelavstånd aggregerat till kommun- respektive regionnivå. Resultatet pekar på att flertalet kommuner (och även regioner) har en hög till medelgod tillgänglighet till biografverksamhet. Sammantaget gör det att flertalet kommuner i Norden har tillgång till en biograf inom den egna kommunen. Här finns det dock skillnader mellan länderna – där spridningen är mer jämn i Sverige och Danmark medan övriga nordiska länder också har kommuner med låg tillgänglighet (avstånd över 40 kilometer) till biografer. I Norge och Finland förekommer mobila biografer som transporteras över kommungränser, dessa har inte inkluderats i analysen så den faktiska tillgången ser egentligen bättre ut.

Sammantaget är det nordiska medelavståndet till biografer 21,3 kilometer, vilket är betydligt större än det för folkbibliotek.[10] Som tidigare är det invånare i Danmark som har närmast, i medel är avståndet för danskarna 11,4 kilometer. Motsvarande för Sverige är 16,4 kilometer. Finland och Norge påminner mycket om varandra i resultatet – medelavstånd är 26,1 respektive 25,8 kilometer. Längst avstånd till biograf har invånarna i Island, med ett medelavstånd på 66,9 kilometer.

Ytterligare skillnader mellan urbana och rurala områden samt mellan ett befolkningsviktat avstånd och ett medelavstånd synliggörs i tabell 3.

10. Medianavståndet är 16,6 kilometer vilket signalerar att spridningen är skev och att fler har kortare resväg men att det finns de med väldigt mycket längre till biografer. Tre fjärdedelar av befolkningen i de nordiska länderna har en biograf inom 26,6 kilometer.

Tabell 3. Befolkningsviktat avstånd respektive medelavstånd till biografer, per urban–rural kategori.

Land	Urban–rural	Befolknings-viktat avstånd	Medel-avstånd	Antal befolkade kilometer-rutor
Danmark	Inre urbant område	2,2	2,6	963
	Yttre urbant område	4,9	5,0	1 546
	Peri-urbant område	8,5	9,1	10 474
	Lokalt centrum i ruralt område	5,5	6,7	585
	Ruralt område nära urbant	11,6	12,7	18 274
	Ruralt hjärtland	13,1	14,2	6 804
	Glest befolkat ruralt område	22,8	25,4	140
		5,5	**11,4**	**38 786**
Finland	Inre urbant område	3,2	3,6	1 006
	Yttre urbant område	6,6	6,7	1 899
	Peri-urbant område	11,2	11,8	9 315
	Lokalt centrum i ruralt område	8,3	9,7	609
	Ruralt område nära urbant	20,1	21,7	22 646
	Ruralt hjärtland	18,0	22,8	29 072
	Glest befolkat ruralt område	34,3	38,1	33 478
		9,4	**26,1**	**98 025**
Island	Inre urbant område	2,9	3,3	88
	Yttre urbant område	4,7	4,6	40
	Peri-urbant område	7,7	9,1	102
	Lokalt centrum i ruralt område	2,2	2,9	29
	Ruralt område nära urbant	15,5	18,6	236
	Ruralt hjärtland	27,6	28,0	318
	Glest befolkat ruralt område	79,0	80,1	2 995
		15,5	**66,9**	**3 808**

Norge	Inre urbant område	3,4	3,8	813
	Yttre urbant område	5,9	6,7	1 670
	Peri-urbant område	11,4	12,3	7 199
	Lokalt centrum i ruralt område	3,3	4,2	609
	Ruralt område nära urbant	16,4	19,2	8 292
	Ruralt hjärtland	16,2	20,1	15 547
	Glest befolkat ruralt område	40,2	41,3	19 604
		9,6	**25,8**	**53 734**
Sverige	Inre urbant område	2,6	3,1	1 895
	Yttre urbant område	5,0	5,2	2 495
	Peri-urbant område	10,0	10,3	16 811
	Lokalt centrum i ruralt område	4,2	5,4	966
	Ruralt område nära urbant	14,3	15,8	37 401
	Ruralt hjärtland	12,5	15,5	28 444
	Glest befolkat ruralt område	25,4	29,8	16 565
		6,3	**16,5**	**104 577**

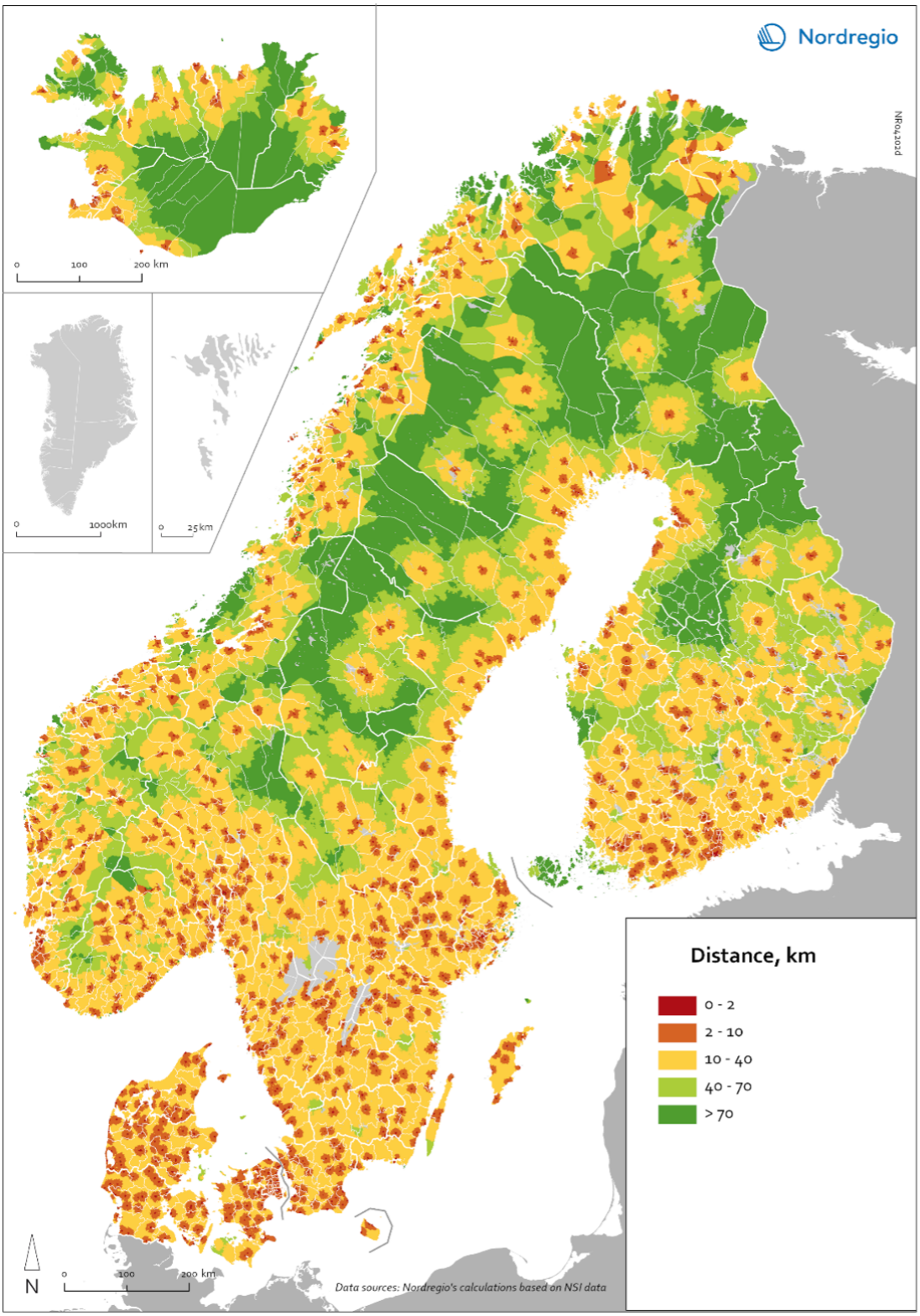
Källa: Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från Nordregio och nationella statistikmyndigheter.

Över lag blir de befolkningsviktade avstånden kortare, främst synliggörs detta på landnivå medan det för respektive urban–rural kategori är mindre skillnader. Här sticker Finland och Sverige ut något när det gäller de mest rurala områdena som uppvisar större skillnader. På landnivå är det annars störst skillnad mellan medelavstånd och ett befolkningsviktat avstånd i Island.

Museer

Tillgängligheten till museiverksamhet är sämre än den för tidigare nämnda verksamheter. Främst beror detta på att den geografiska spridningen är sämre och färre verksamheter utgör grund för analysen.

Kartan, i figur 6, som representerar de nordiska invånarnas avstånd till museiverksamhet är mer grön än tidigare figurer och de gröna fälten sprider sig även ner i de södra delarna av länderna. Det innebär att tillgängligheten varierar mer och rör sig från tämligen korta avstånd till avstånd över 40 kilometer. Beroende på vad museet erbjuder för kulturaktiviteter utöver utställningar och samlingar kan man tänka att det varierar hur frekvent varje invånare besöker verksamheten.

Figur 6. Avstånd till museer.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Danmark fortsätter att skilja sig från övriga nordiska länder när det gäller generell tillgänglighet till kultur. I kartbilagans figur 13 framkommer att avstånden till museiverksamheten generellt rör sig inom en medelgod tillgänglighet (10–40 kilometer), men att den geografiska spridningen och därmed tillgängligheten är lägre i ruralt dominerade kommuner.

Det är invånare i Danmark som har närmast till museer med ett avstånd från befolkade rutor på 11,7 kilometer i medel. De danska museerna ligger också närmare varandra. För Norge och Sverige är medelavståndet det dubbla och för Finland och Island det tredubbla. Sammantaget för alla länder ligger medelavståndet på 24,6 kilometer men det finns stora variationer. Medan den sista procenten har avstånd mellan 114,1 och 241,8 kilometer har 75 % av invånarna i Norden ett museum inom 30,6 kilometer.

Tabell 4 tydliggör ytterligare de stora avståndsskillnader som råder.

Tabell 4. Befolkningsviktat avstånd respektive medelavstånd till biografer, per urban–rural kategori.

Land	Urban–rural	Befolknings-viktat avstånd	Medel-avstånd	Antal befolkade kilometer-rutor
Danmark	Inre urbant område	3,0	3,4	967
	Yttre urbant område	5,3	5,3	1542
	Peri-urbant område	9,7	9,6	10 469
	Lokalt centrum i ruralt område	7,9	8,8	587
	Ruralt område nära urbant	12,4	13,1	18 266
	Ruralt hjärtland	12,3	14,0	6794
	Glest befolkat ruralt område	25,1	25,2	139
		6,4	**11,7**	**38 764**
Finland	Inre urbant område	3,1	3,4	999
	Yttre urbant område	5,6	5,7	1890
	Peri-urbant område	10,9	11,4	9306
	Lokalt centrum i ruralt område	25,4	27,5	608
	Ruralt område nära urbant	18,5	20,6	22 645
	Ruralt hjärtland	36,7	37,1	29 072
	Glest befolkat ruralt område	52,9	52,4	33 481
		12,6	**35,0**	**98 001**

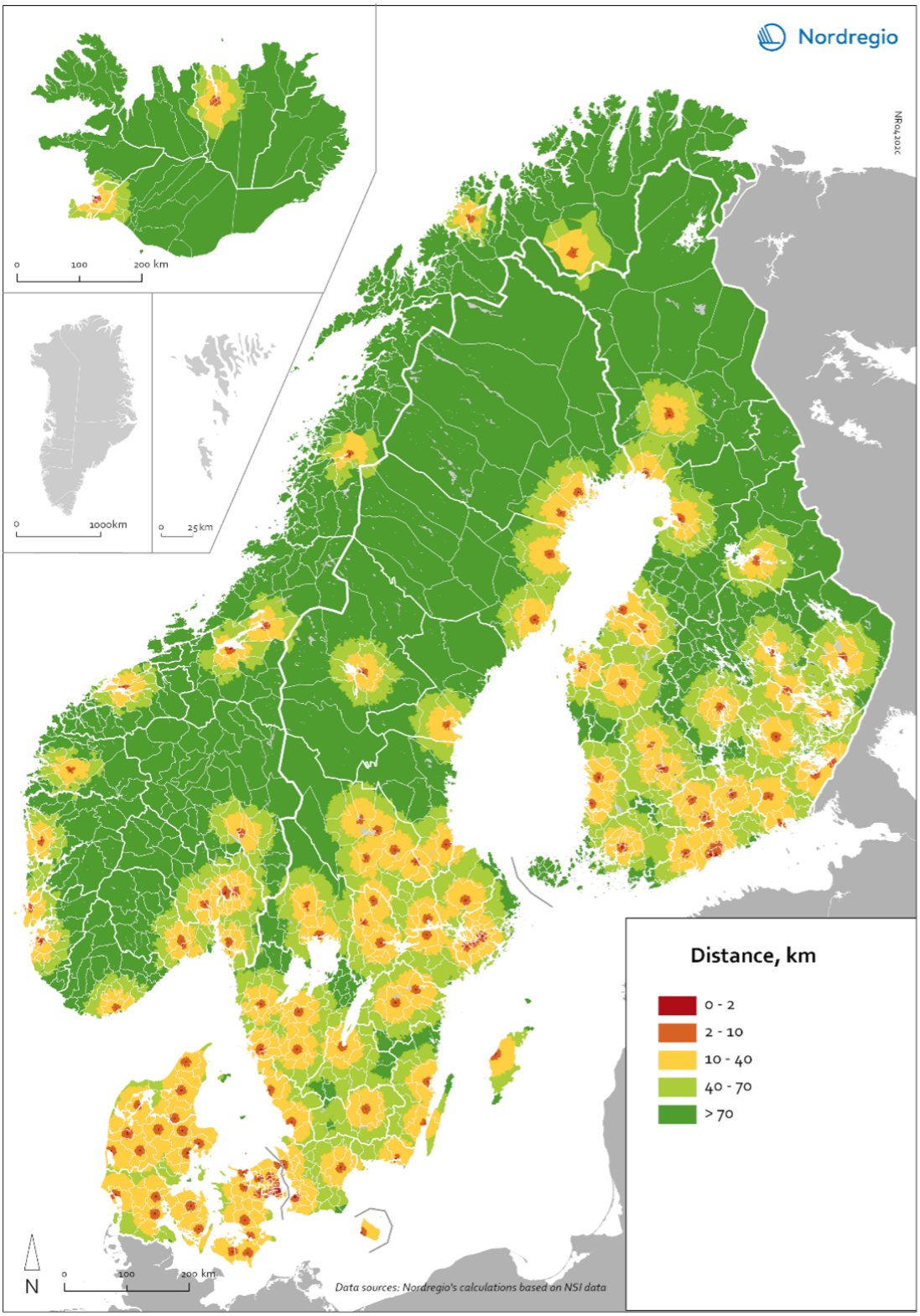
Island	Inre urbant område	3,5	4,0	86
	Yttre urbant område	5,5	5,3	40
	Peri-urbant område	6,3	6,8	102
	Lokalt centrum i ruralt område	4,9	5,5	28
	Ruralt område nära urbant	12,0	14,7	236
	Ruralt hjärtland	14,6	20,4	314
	Glest befolkat ruralt område	33,3	43,0	2991
		8,9	**36,8**	**3797**
Norge	Inre urbant område	3,3	3,8	796
	Yttre urbant område	5,3	6,0	1663
	Peri-urbant område	9,4	10,6	7189
	Lokalt centrum i ruralt område	7,1	7,7	608
	Ruralt område nära urbant	13,6	16,6	8282
	Ruralt hjärtland	17,6	19,4	15 531
	Glest befolkat ruralt område	31,5	33,8	19 577
		8,9	**22,3**	**53 646**
Sverige	Inre urbant område	4,4	5,1	1893
	Yttre urbant område	7,0	7,2	2486
	Peri-urbant område	10,6	11,2	16 796
	Lokalt centrum i ruralt område	10,5	11,8	979
	Ruralt område nära urbant	15,2	16,6	37 382
	Ruralt hjärtland	19,6	20,4	28 439
	Glest befolkat ruralt område	43,2	41,6	16 578
		8,9	**20,3**	**104 553**

Källa: Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från Nordregio och nationella statistikmyndigheter.

Genomgående visar tabellen att det blir skillnader mellan den avståndsberäkning som tar hänsyn till hur många som bor i respektive befolkade kilometerruta och den avståndsberäkning där man bara beräknar medelavstånd rakt av. Störst blir skillnaderna i Finland och Island.

Statligt finansierad scenkonstverksamhet

För statligt finansierade scenkonstverksamhet är den geografiska spridningen än mer begränsad än för övriga kulturverksamheter. Det är främst invånare bosatta i de urbana områdena som har nära. Resultatet hänger också ihop med att scenkonstinstitutionerna är betydligt färre till antal. Som tidigare beskrivits i Kulturanalys Norden (2022b) är verksamheter inom scenkonst många gånger styrda med politiska mål om turnerande, uppsökande verksamhet. I praktiken innebär det att uppsatta föreställningar dels spelas på den fasta scenen (den plats som synliggörs i rapportens analys), dels turnerar till andra scener inom ett större geografiskt område.

Figur 7. Avstånd till statligt finansierad scenkonstverksamhet.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Invånarnas avstånd till scenkonst, oavsett hur många som bor i kilometerrutan, är i medel 57 kilometer. Av kartan i figur 7 framgår dock att stora geografiska delar i Island, Norge, Sverige och Finland har avstånd som överstiger 70 kilometer. För att få till en fungerande struktur är det för dessa områden avgörande att det parallellt också finns just en turnerande scenkonstverksamhet. Avstånd som ger över 60 minuter resväg försvårar för ett likvärdigt deltagande i kulturlivet (se tidigare resonemang i metod och material–avsnittet).

När resultatet presenteras aggregerat på kommun- respektive regional nivå, figur 14 i kartbilagan, förstärks bilden av att den platsbundna scenkonstverksamheten är knuten till de geografiska områden som har en högre befolkningstäthet.

Tabell 5. Befolkningsviktat avstånd respektive medelavstånd till statligt finansierad scenkonstverksamhet, per urban–rural kategori.

Land	Urban–rural	Befolknings-viktat avstånd	Medel-avstånd	Antal befolkade kilometer-rutor
Danmark	Inre urbant område	6,8	9,1	972
	Yttre urbant område	13,7	14,0	1 547
	Peri-urbant område	19,0	19,5	10 477
	Lokalt centrum i ruralt område	23,9	23,9	595
	Ruralt område nära urbant	24,5	25,2	18 283
	Ruralt hjärtland	31,6	32,0	6 809
	Glest befolkat ruralt område	54,4	56,2	140
		14,2	**24,1**	**38 823**
Finland	Inre urbant område	5,3	6,1	1 012
	Yttre urbant område	10,9	11,3	1 902
	Peri-urbant område	17,9	18,9	9 315
	Lokalt centrum i ruralt område	58,8	57,6	615
	Ruralt område nära urbant	29,4	31,1	22 649
	Ruralt hjärtland	63,1	64,0	29 086
	Glest befolkat ruralt område	86,6	81,2	33 487
		22,2	**56,3**	**98 066**

Island	Inre urbant område	4,9	5,4	88
	Yttre urbant område	7,6	7,5	40
	Peri-urbant område	12,9	11,8	102
	Lokalt centrum i ruralt område	47,1	46,5	29
	Ruralt område nära urbant	40,3	34,4	236
	Ruralt hjärtland	86,8	75,5	318
	Glest befolkat ruralt område	195,6	157,4	2 998
		41,2	**133,1**	**3 811**
Norge	Inre urbant område	12,6	17,7	814
	Yttre urbant område	31,2	32,7	1 671
	Peri-urbant område	33,4	35,9	7 203
	Lokalt centrum i ruralt område	96,6	95,4	618
	Ruralt område nära urbant	40,4	43,6	8 299
	Ruralt hjärtland	110,6	101,6	15 583
	Glest befolkat ruralt område	138,3	134,1	19 609
		45,3	**92,3**	**53 797**
Sverige	Inre urbant område	11,9	15,2	1 924
	Yttre urbant område	21,9	22,6	2 497
	Peri-urbant område	24,6	28,3	16 814
	Lokalt centrum i ruralt område	48,4	47,8	994
	Ruralt område nära urbant	34,2	36,2	37 415
	Ruralt hjärtland	56,6	56,3	28 477
	Glest befolkat ruralt område	105,0	94,0	16 587
		24,5	**49,0**	**104 708**

Källa: Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från Nordregio och nationella statistikmyndigheter.

Medelavstånd såväl som befolkningsviktat avstånd till scenkonstverksamhet skiljer sig mycket åt mellan länderna och inom den urban-rurala kategoriseringen. Medan de inre urbana områdena präglas av hög till medelgod tillgänglighet, präglas de glest befolkade rurala områdena av mycket låg tillgänglighet. Danmark är återigen ett undantag, här har invånarna i glest befolkade områden bättre tillgänglighet än grannländerna. Samtidigt är det ytterst få av de befolkade rutorna i Danmark som klassas som glesbygd.

Pendlingsrörelser och kluster

En fördel med denna studie är att vi inte har varit begränsade till kommunaggregerade dataunderlag. Administrativa gränser inom länderna styr sällan människors rörelsemönster. När kulturvanor undersöks är detta inte avhängigt avgränsade geografiska områden utan deltagande i kulturliv sker på flera platser och invånare reser för att ta del av kultur.

I detta kapitel diskuteras hur avståndsberäkningar kan användas för att förstå möjligheter till pendling och gränsutbyten. Kapitlet avslutas med en tentativ utblick om potentiella kulturkluster.

Pendlingsrörelser och geografisk räckvidd

Framhävt i det nordiska samarbetet är möjligheter till rörelse och utbyte över nationsgränser. Norden ska vara en av de mest integrerade regionerna (Nordiska ministerrådet, 2020). Kultur rör sig mellan att vara nationsöverbryggande med mål om internationalisering och att vara specifik nationell.

Möjligheten med att analysera avståndsbaserad tillgänglighet är att tillgång till kultur inte avgränsas utifrån administrativa gränser. De kulturverksamheter som ingår i studien är långt ifrån att bara vara kommunala angelägenheter/åtaganden. Undantag är kommunala folkbibliotek. Lokaliseringen av kulturverksamheter styrs snarast av en kombination av faktorer såsom ett lokalt initiativ, strategisk placering i förhållande till befolkningskoncentration, lokalt ekonomiskt intresse etcetera.[11] Den statliga inbladningen i kulturverksamheter har också olika motiv och bakgrund.

Vi kan konstatera att tillgängligheten till kultur varierar sett till geografiska avstånd. Men avstånd upplevs också olika beroende på plats och syfte med resan. Någonstans finns en smärtgräns för hur långt man är villig att resa för att ta del av en kulturaktivitet. Att kulturen som har studerats rent geografiskt är koncentrerade till södra delarna av Norge, Sverige och Finland, samt utmed kusten i Island följer bosättningsmönster i stort och generella befolkningstätheter (se figur 1 och 2). Det befolkningsviktade avståndsmåttet som användes i resultatpresentationen i föregående kapitel får en betydelse utifrån att det tar hänsyn till befolkningsstorlek. Samtidigt är det försvårande att det finns grupper av invånare som har betydligt längre avstånd till kulturverksamhet.

11. Det som sticker ut är folkbiblioteken som i allra högsta grad just är ett kommunalt ansvar och tydligt utpekat i lagstiftning på området. I övrigt styrs inte kulturverksamheterna i avseende på geografisk placering.

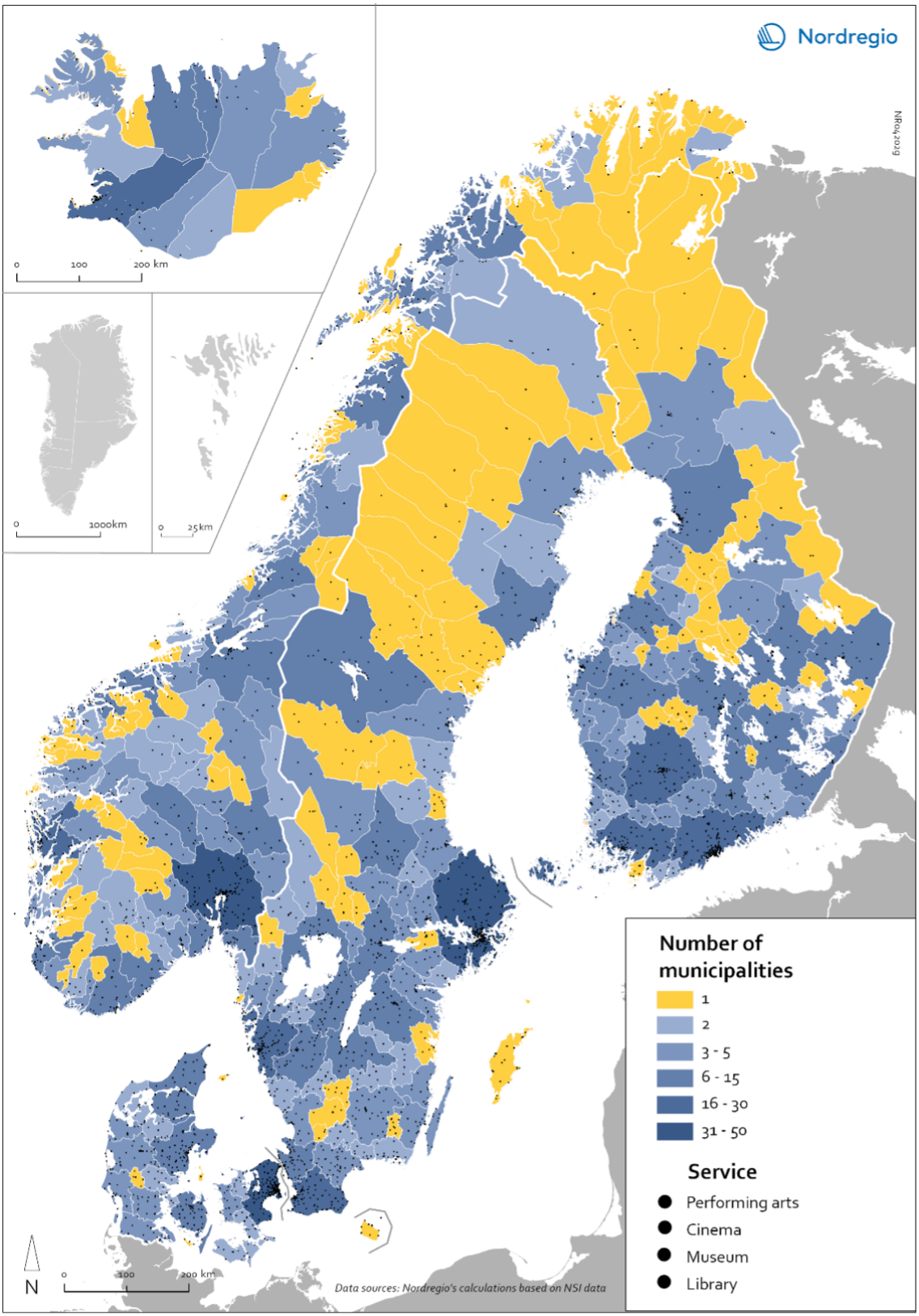
Av det analyserade materialet framkommer att det finns kommuner i exempelvis Finland och Sverige där en stor andel av befolkningen i själva verket har närmare till en kulturverksamhet i grannlandet. Frågan om språktillgänglighet blir avgörande för huruvida det är rimligt att man reser över landsgränser för att ta del av kultur. Här kan man tänka sig att vissa kulturaktiviteter är lättare att ta del av över språkgränser, såsom scenkonst och konserter. Deltagare i kulturlivet rör sig potentiellt över större geografiska ytor än den egna boendekommunen. Samtidigt visar analyser av kulturutbyten mellan Sverige och Danmark att publiken sällan rör sig mellan länderna (Öresundsinstitutet 2022).

Pendling, lokala arbetsmarknadsregioner och kulturverksamhet

I figur 8 har de koordinatsatta kulturverksamheterna placerats ut ovanpå lagret av de lokala arbetsmarknadsregionerna. Motivet är att undersöka hur enskilda verksamheter har potential att locka till besök av en större grupp än bara de boende i det lokala närområdet. Del i en sådan diskussion är hur vardagliga rörelsemönster vidgar den egna geografin. Förutsättningarna att ta del av ett varierat kulturutbud påverkas dels av närhet till mer befolkningstäta områden, dels av avstånd inom kommunen.

Beräkningen av arbetsmarknadsregioner är begränsad till respektive land vilket gör att kartan inte tar hänsyn till den gränsöverskridande pendling som äger rum mellan exempelvis Danmark och Sverige, Sverige och Norge samt Sverige och Finland. I mer integrerade områden utjämnas administrativa gränser när reserörelser för arbete och nöje sker över kommungränser. Möjligheter till detta bärs upp av utbyggnad av pendling och kollektivtrafik men också av arbetstillfällen. Urbaniseringen i de nordiska länderna har förutom ett ökat antal invånare i städer också inneburit en ökad koncentration av arbetstillfällen till urbana områden (SYKE 2022).

Att kommunernas storlek varierar gällande befolkningsstrukturer och geografiska arealer är en aspekt, den andra aspekten är kommunens geografiska sammanhang och närhet till mer befolkningstäta centrumbildningar (SOU 2020:8, s. 520). Fördelen med att ligga nära en större stad är bland annat tillgång till en större arbetsmarknad men också tillgång till ett större kulturutbud. Att andelen högutbildade är högre i de urbana områdena hänger både ihop med utbildningstillfällen och tillgången till högkvalificerade arbeten. Men bosättning styrs självklart även av andra preferenser.

Figur 8. Karta över lokala arbetsmarknadsområden och koordinatsatta kulturverksamheter.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

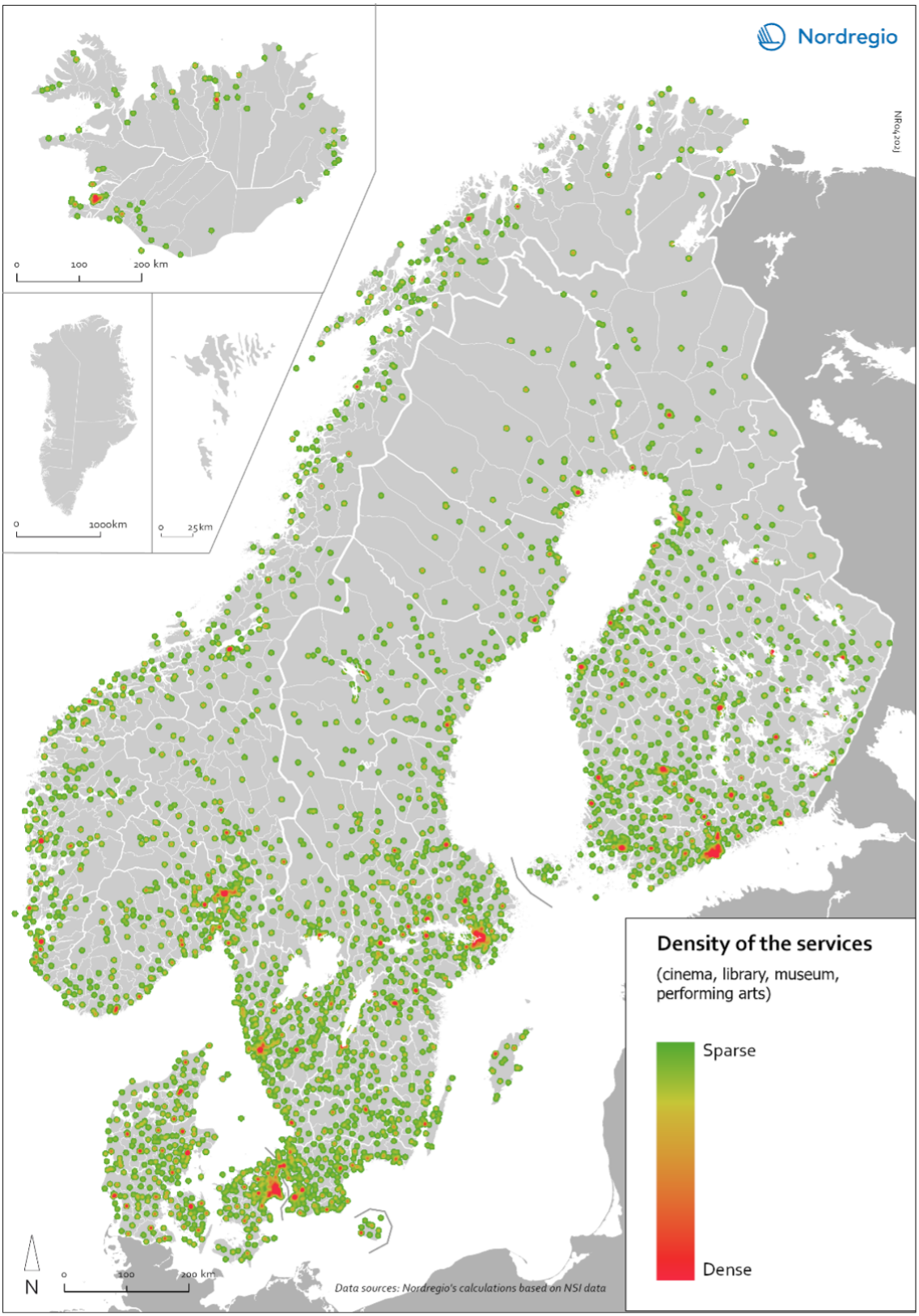
De lokala arbetsmarknadsregionerna skiljer sig åt i storlek och skapas olika geografier inom länderna. Som maximalt utgör 37 kommuner ett och samma arbetsmarknadsområde. Här får behöver man också ha i åtanke att kommuner i Norden skiljer mycket åt i storlek och area. Det finns kommuner i de nordiska länderna som saknar större pendlingsmönster och därmed sammankoppling i större arbetsmarknadsregioner. Det motsvarar de kommuner som på kartan är gulfärgade. Främst är det de norra delarna av Norge, Sverige och Finland som utmärker sig. Med kartan i figur 8 synliggörs att de mörkare blå, och därmed större, arbetsmarknadsregionerna också har centrala koncentrationer av kulturverksamhet. Etablerade pendlingsstråk leder potentiellt till fler besökare för dessa verksamheter.

Potentiella kulturkluster?

Kulturpolitikens genomförande är nära fler politikområden, inte minst blir frågan om tillgänglighet en större fråga inom regional- och landsbygdspolitiken. Där har en förskjutning skett från fokus på regional utjämning under 1960- och 1970-talet, till en mer tillväxtorienterad politik under de sista decennierna (Tillväxtanalys 2021, s.13). Det gör också att lokala platser hamnar mer i fokus av diskussionen. Här lyfts resonemang om att tillgång till olika typer av kultur är en viktig del av serviceutbudet som även bidrar till den lokala attraktiviteten (SOU 2020:8). Och att lokala, nordiska perspektiv på en hållbar samhällsutveckling och livskvalitet för landsbygdsområden innebär att säkerställa en allmän service som även inkluderar kulturaktiviteter (Nordregio 2023).

En viktig del i regionala strategier är idag att skapa förutsättningar för flera centrumbildningar som kan vara geografiska noder. Syftet är att utveckla en robust struktur som inte bara utgår från de allra mest tätbefolkade storstadsområdena. Detta är något som omnämns som flerkärnigt eller polycentrism och det bygger helt enkelt på att fokusera på fler än ett geografiskt område/plats. Därmed ska även tillgängligheten kunna öka när kulturaktiviteter blir möjliga på fler platser. Perspektiven genomsyras av idén om att stad och land innehåller flera lager och att de inte står i konflikt med varandra. De är olika men tillför viktiga värden båda två.

Parallellt drivs många utvecklingsinsatser med hjälp av en ökad digitalisering. Inte minst har Covid-19 pandemin initierat ett utökat digitalt kulturutbud som breddat sättet att delta i kulturlivet (Kulturanalys Norden 2021b). Generella trendbrott som också diskuterades under pandemin är att möjligheter till distansarbete bidrar till andra livsval och boendeorter (Nordregio 2022). Om vi ska förstå detta i relation till pågående längre samhällsrörelser så har urbaniseringstakten över tid fortsatt att öka och då utarmat landsbygd ur många aspekter. De motrörelser som pandemin öppnat upp för är svår att dra några mer långtgående slutsatser av än.

Figur 9. Kulturverksamheternas lokalisering och koncentrationer.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Av figur 9 framkommer hur tätt placerade kulturverksamheterna är och hur kort avståndet är mellan dem. Som tidigare diskuterats tenderar kulturverksamheter ligga mycket nära varandra, på kartan markeras detta som orangea och röda områden.

Men både figur 8 och figur 9 synliggör att klustren av kulturverksamheter sammanfaller med de nordiska storstadsområdena och andra större befolkningskoncentrationer som i den nordiska urban-rural typologin klassas som urbana områden. Det går därför inte att tydligt avgränsa andra former av kulturkluster än de som redan utgör etablerade befolkningskoncentrationer. Här finns dock en potential att inkludera fler kulturverksamheter framöver för att bättre förstå vad som utgör ”kulturintensiva” platser.

Skillnader inom befolkningen

Hur avstånd påverkar invånarnas möjlighet och intresse att delta i kulturlivet har inte studerats i någon större omfattning. Däremot vet vi av kulturvaneundersökningar att det finns stora skillnader hur ofta man deltar och utövar kultur. För att föra ihop resultatet av avståndsanalyserna med en diskussion om skillnader i kulturdeltagande fördjupas här resultatet nedbrutet på olika grupper.

Först presenteras en kort sammanfattning av invånarnas deltagande i kulturlivet. Därefter presenterar vi skillnader i tillgängligheten till kultur baserat på invånarnas utbildningsnivå.

Skillnader i kulturdeltagande – nationella kulturvaneundersökningar

En ingång för undersökningen har varit huruvida det går att utskilja skillnader inom befolkningen när det gäller tillgänglighet till kulturutbud. Möjligen kan detta då tillföra ytterligare kunskap kring varför skillnader i kulturdeltagande består trots tydliga policymål om breddat deltagande, publikutveckling och tillgängliggörande.

Människors deltagande i kulturlivet varierar. Som mest kulturaktiva är de som bor i urbana områden. Men aktivitetsgraden samvarierar även med andra faktorer som handlar om utbildning, ålder, kön och inkomst. Detta framträder såväl i nationella som i nordiska och europeiska sammanhang (Kulturanalys Norden 2022c, s. 25ff). Deltagande i kulturaktiviteter är samtidigt tämligen stabilt över tid och förändringar mellan år är små. Här utgör såklart covid-19 pandemin ett stort undantag i och med de långtgående restriktionerna som stängde ner publika kulturverksamheter runtom i Norden.

I Kulturanalys Norden (2022c) görs en översiktlig sammanställning av de nationella kultur- och fritidsvaneundersökningarna i Norden. Jämförbarheten mellan dem är långt från total, det skiljer sig åt både gällande omfattning, tidsmässig räckvidd och ställda frågor. Sammantaget pekar dock resultaten av de olika undersökningarna åt ungefär samma håll: invånare med kortare utbildning deltar mer sällan i de kulturaktiviteter som frågas om, kulturvanorna skiljer sig åt mellan yngre och äldre[12] och kvinnor deltar i kulturlivet i högre utsträckning än män. Här finns det skillnader i deltagande mellan olika typer av kulturaktiviteter. Det framkommer även vissa skillnader mellan kulturdeltagande och kulturutövande.

12. Här diskuteras i Kulturanalys Norden 2022c, s. 30 att det finns generationsskillnader i kulturvanor som inte bara hänger ihop med förändring i beteende genom olika levnadsåldrar.

Frågor som ställs i de nationella kultur- och fritidsvaneundersökningarna rör i huvudsak om man tagit del av/ besökt konsert, opera, teater, dansföreställning, museum, bio och kulturmiljö men också om man läst bok, lyssnat på musik och utövat eget handarbete/hantverk. Svaren samlas in tillsammans med olika bakgrundsvariabler och ofta även boendeort. Fokus blir något förenklat på stad och landsbygd och vanligen särskiljs mellan storstad och mindre tätort medan landsbygd hanteras mer enhetligt. Genomgående är deltagande i kulturaktiviteter högre i urbana områden.

Delar av den danska kulturvaneundersökningen från 2012 samt specialstudier med svenska SOM-data har riktats mot att undersöka betydelsen av geografisk närhet för att ta del av kultur. Dessa studier pekar mot att avstånd kan ses som en delförklarande faktor. Att ha en geografisk närhet till kultur påverkar i positiv riktning hur ofta vi deltar i och besöker kulturaktiviteter (Magnusson & Wärnlöf Bové 2019, Oscarsson 2011).

Utbildningsnivå som en faktor

Sammantaget är utbildningsnivå den faktor som framstår mest betydelsefull för att förklara skillnader i kulturdeltagande. Detta är något som återkommande framställs i resultaten av de nationella kultur- och fritidsvaneundersökningarna (Kulturanalys Norden 2022c). Utbildningsfaktorn inrymmer potentiellt fler aspekter av de skillnader som kulturvaneundersökningarna pekar mot. Ju högre utbildningsnivå individen har desto högre sannolikhet att inkomsten också är högre. Högre utbildning kan även påverka den kulturella vanan och resursstarka grupper tenderar att ta del av fler former av kultur (Magnusson & Wärnlöf Bové 2019, Kulturanalys Norden 2022c).

Det har i tidigare kapitel framkommit geografiska avståndsskillnader till kulturen. Men det finns också demografiska skillnader i hur totalbefolkningen fördelar sig mellan olika urbana–rurala delar av de nordiska länderna. Samhällsutvecklingen har över tid lett till att andelen högutbildade är högre i storstadsområdena och att flyttmönster inom länderna fortsatt spär på andelen högutbildade i storstadsområden (SCB 2023). Ett genomgående mönster i alla länder, Danmark, Finland, Norge och Sverige, är att de urbana områdena i urban-rural typologin har en högre andel högutbildade än övriga områden. Paralleller kan dras till den nordiska arbetsmarknaden där koncentrationen av högkvalificerade arbeten är högre i storstadsområden än övriga delar. De nordiska länderna ligger överlag över EU-genomsnittet i andel med högskoleutbildning. Här finns nationella skillnader mellan hur länderna klassar utbildningsnivå men det finns snarlika mått i nivå om eftergymnasial (=hög) och gymnasial eller lägre (=medel/låg)[13]. Andelarna

13. Dessa är harmoniserade utifrån ISCED 2011 (Unesco) där eftergymnasial (hög) nivå motsvarar ISCED nivå 5–8 och ej eftergymnasial (medel/låg) nivå motsvarar ISCED nivå 0–4.

högutbildade skiljer sig något åt mellan de nordiska länderna, det rör sig om cirka 40 % av den arbetsföra befolkningen. Island är inte inkluderat i undersökningen eftersom vi saknar koordinatsatt data om de isländska invånarna i förhållande till utbildningsnivå, andelen högutbildade är dock lägre än grannländerna.

När vi sätter ihop data om utbildningsnivå med resultatet från avståndsanalyserna, i tabell 6, framkommer skillnader i tillgänglighet.

Tabell 6. Genomsnittligt avstånd till verksamhet, fördelat på utbildningsnivåer och verksamhet.

	Folkbibliotek		Biograf		Museum		Scenkonst	
	Hög utbild-ning	Medel/ låg utbild-ning	Hög utbild-ning	Medel/ låg utbild-ning	Hög utbild-ning	Medel/ låg utbild-ning	Hög utbild-ning	Medel/ låg utbild-ning
Danmark	2,6	3,4	4,5	6,1	5,4	6,9	11,4	15,8
Finland	2,4	2,6	6,7	8,4	8,3	11,4	14,6	20,8
Norge	3,7	4,6	7,4	10,1	6,9	9,4	36,4	49,2
Sverige	2,7	3,3	5,3	6,7	7,2	9,5	18,3	26,8

Källa: Nordregio baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Folkbibliotek tillsammans med biografer är de verksamheter där kulturen är som mest lokalt närvarande. De andra två verksamheter som ingår i undersökningen, museer och statligt finansierad scenkonstverksamhet är inte lika geografiskt spridda. I tabellen ovan synliggörs förutom längre avstånd också större skillnader mellan hög- och medel/lågutbildade.

Invånare med högre, eftergymnasial utbildning har över lag högre tillgänglighet till kulturverksamheter. Störst skillnad blir det i relation till statligt finansierade scenkonstverksamheter. Minst skillnad blir det i relation till folkbibliotek. Mellan länderna finns det vissa variationer, där Danmark och Finland visar på mindre skillnader mellan grupperna.

I tabell 7 i tabellbilagan finns en fördelning baserat på urban–rural typologin. En sammantagen tolkning av resultatet är då att fenomenet hög andel högutbildade i de mest urbana områdena sammanfaller med en hög koncentration av kulturverksamheter till sådana områden, vilket leder till att högutbildade har högre tillgänglighet över lag. Hur detta kan tolkas ihop med resultat från kulturvaneundersökningarna är oklart. Det är viktigt att ha med sig att gruppen högutbildade i sig inte är homogen och inte heller de med gymnasieutbildning eller lägre.

Avslutande kommentarer

Att alla ska ha möjlighet till deltagande i kulturlivet är en viktig del av kulturpolitiken i de nordiska länderna. Denna rapport har fördjupat vår förståelse av tillgänglighet till kulturverksamhet och dess geografiska spridning. Grundmaterialet består av koordinatsatta data om kulturutbud som samkörts med befolkningsdata på rutnätsnivå (kilometerrutor). Kulturanalys Nordens fokus har varit verksamheter om folkbibliotek, biografer, museer och statligt finansierad scenkonstverksamhet.

Möjligheten att inkludera ytterligare kulturverksamheter har varit begränsad på grund av bristande jämförbarhet i statistikinsamling. Det har i denna undersökning heller inte funnits underlag att studera förändring över tid. Framöver kommer det gå att återupprepa studien och därmed följa utvecklingen.

Tidigare undersökningar har visat på en stor samstämmighet kring offentlig finansiering av kultur i de nordiska länderna (Kulturanalys Norden 2022a, 2022b). Denna samstämmighet riktas mot resurssättande av en institutionsbaserad infrastruktur tillsammans med bidragsgivning riktad till enskilda kulturskapare. Att bygga ut en kulturell infrastruktur har varit en viktig del av kulturpolitik under hela 1900-talet, vilket som politisk strategi först tagit skepnad av en demokratisering av kulturen (sprida konstarterna ut i landet) till att övergå i en kulturell demokrati (möjliggöra för fler kulturuttryck och kulturutövande) (se resonemang hos Duelund 2003, Kulturanalys Norden 2022b & c). Men dilemman uppstår lätt när resurser ska fördelas till professionell kultur av hög kvalitet och samtidigt vara jämnt spridda geografiskt. En begränsad ekonomisk pott leder till att det är svårt att utveckla finansieringen till nya verksamheter.

Tillgängligheten varierar men är generellt hög till folkbibliotek

Tillgängligheten till kultur varierar inom Norden. Analysen har utgått från fem fastställda avståndsintervaller: mycket hög 0–2 kilometer, hög 2–10 kilometer, medelgod 10–40 kilometer, låg 40–70 kilometer samt mycket låg 70 kilometer eller längre.

Skillnader i tillgänglighet mätt i reseavstånd är i stor utsträckning sammankopplat med en urban–rural skala. Nordiska invånare bosatta i mer urbana områden har kortare avstånd till kultur än övriga. Det handlar också om skillnader mellan de nordiska länderna där Danmark utmärker sig med en bättre geografisk spridning av kulturverksamheter och därmed mindre skillnader i tillgänglighet mellan invånare i stad och landsbygd.

Tillgängligheten till folkbibliotek är hög. De nordiska invånarna, räknat på befolkade kilometerrutor, har tillgång till ett bibliotek på ett genomsnittligt avstånd av cirka 11 kilometer. Grovt uppskattat motsvarar det en resa i fordon på cirka 10 minuter. Många har ännu kortare avstånd, motsvarande mycket hög tillgänglighet. För boende i de glesbyggda områdena är det dock betydligt längre avstånd.

Tillgängligheten till övriga kulturverksamheter är lägre men det innebär inte att det är det samma för alla. Över lag har invånarna i urbant kategoriserade områden en hög till medelgod tillgänglighet till alla de kulturverksamheter som har studerats, medan invånarna i norra delen av Norden och framför allt de rurala områdena ofta har avstånd som överstiger 40 kilometer. Statligt finansierad scenkonstverksamheten är som mest geografiskt begränsad och stora delar av Island, Norge, Sverige och Finland har avstånd som överstiger 70 kilometer. För att då få till en fungerande struktur är det avgörande att det parallellt också finns en turnerande scenkonstverksamhet som ökar den geografiska spridningen.

Skillnader mellan invånare

Upplevelsen av avstånd är olika men tillgänglighet förutsätter rimliga färdsätt. I glesbebyggda områden finns kanske en vana att transportera sig längre sträckor till service. Det finns någonstans en smärtgräns för hur långt man är villig att resa för att ta del av en kulturaktivitet i sin vardag. Med stöd i Tillväxtverkets (2021) resonemang finns en sådan när resan överstiger 45 minuter. Här kan man diskutera vad som är en vardagsaktivitet och vad som är en ”mer sällan” kulturaktivitet att delta i.

Deltagande i kulturlivet är svårt att förklara fullt ut med tillgänglighetsanalyser och olika avståndsmått. Samtidigt kan vi inte negligera att det är lättare att ta del av kultur som är synlig i ens vardag. Att ha en geografisk närhet till kultur påverkar i positiv riktning hur ofta vi deltar i och besöker kulturaktiviteter (Magnusson & Wärnlöf Bové 2019, Oscarsson 2011). Här utgör låg tillgänglighet en tröskel för deltagande.

Ju mer förekommande en kulturverksamhet är, desto bättre tenderar den geografiska spridningen vara och därmed är skillnader i tillgänglighet mindre. Kulturverksamheter som är numerärt färre är till övervägande del lokaliserade till de mest urbana, tätbefolkade områdena i den nordiska urban-rural typologin (se kapitel 2). Den demografiska utvecklingen har koncentrerat befolkningarna till mer urbana områden, i genomsnitt är 78 % av befolkningen i de nordiska länderna bosatta inom någon av de fyra urbana kategorierna. Detta sammanfaller med att andelen högutbildade är högre i urbana områden. Skillnader mellan högutbildade och invånare med gymnasieutbildning eller lägre tyder på förutom geografiska variationer även på olika tillgänglighet till studerad kulturverksamhet.

Högutbildade har högre tillgänglighet till alla kulturverksamheter i analysen, störst skillnad är det i förhållande till statligt finansieras scenkonstverksamhet.

Utbyten möjliga men begränsas till redan etablerade pendlingsområden

Analysen tydliggör geografisk tillgänglighet till kultur utan hänsynstagande till administrativa gränser. Den ger också en mer rättvisande lägesbild av hur den kulturella infrastrukturen möjliggör för deltagande oberoende av kommuntillhörighet. Viss typ av kultur såsom bibliotek genererar troligen inte resor över kommungränser i någon större utsträckning. Och de få gränsöverskridande studier som hittills gjorts visar på att publikrörelser mellan länder är små (Öresundsinstitutet 2022).

De kulturverksamheter som ingår i studien är långt ifrån att bara vara kommunala angelägenheter/åtaganden. Lokaliseringen av kulturverksamheter styrs snarast av en kombination av faktorer såsom ett platsbundet initiativ, strategisk placering i förhållande till befolkningskoncentration, lokalt ekonomiskt intresse etcetera. Undersökningen har synliggjort potentiella utbyten över administrativa gränser och avståndsberäkningarna har inte tagit hänsyn till huruvida den närmaste kulturverksamheten ligger i boendekommunen eller inte. I stället visar resultatet att invånare i vissa kommuner i exempelvis Finland och Sverige i själva verket har närmare till en kulturverksamhet i grannlandet.

Med närhet mellan kulturverksamheter finns så klart potentiella möjligheter till samarbeten, besök och vidareutveckling. Klustren av kulturverksamheter sammanfaller med de nordiska storstadsområdena och de som i den nordiska urban–rurala typologin klassas som urbana områden. Detta skapar en geografisk skevhet som drabbar större sammanhängande landsbygdsområden. Det går inte att tydligt avgränsa andra former av kulturkluster än de som redan utgör etablerade befolkningskoncentrationer. Här finns dock en potential att inkludera fler kulturverksamheter framöver för att bättre förstå vad som utgör ”kulturintensiva” platser.

Referenser

Audunson, Jochumsen & Rydbeck, 2022, "Library history of the Scandinavian countries" I: *Libraries, Archives and Museums in Transition* (2022) Hvenegaard Rasmussen, Rydbeck & Larsen (eds). London: Routledge.

Celsing, 2020, *Scenkonstens regionala organisationer. En nationell översikt*. Region Dalarna – Kultur och bildning.

Duelund, 2003, "Cultural Policy: An overview" I: *The Nordic cultural model* (2003) Duelund (ed). Copenhagen: Cultural Institute.

Kulturanalys Norden, 2021a, *Förstudie till kulturens geografi i Norden*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Kulturanalys Norden, 2021b, *Covid -19-pandemins effekter på kultursektoren i de nordiske landene.* Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Kulturanalys Norden, 2022a, *Cultural Policy in the Nordic welfare states: Aims and functions of public funding for culture* Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Kulturanalys Norden, 2022b, *Kulturens geografi i Norden*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Kulturanalys Norden, 2022c, *Delaktighet i kulturlivet i Norden*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Magnusson & Wärnlöf Bové, 2019, "Kultur hit och dit" I: *Ingen kommer undan kulturen* (2019) Carlander, Öhberg & Mellander (red) Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Nordregio, 2022, *Essential rural services in the Nordic Region.* Nordregio report 2022:1.

Nordregio, 2023, *Service provision and access to services in Nordic rural areas*. Nordregio Report 2023:2.

Oscarsson, 2011, "Populära utflyktsmål i Västra Götaland" I: Västsvensk vardag (2011) Bergström (red) Göteborgs universitet: SOM-institutet.

SCB, 2023, *Flyttningar mellan län, varifrån och varhän*. Demografiska rapporter 2023:1 SCB, Solna: Statistiska centralbyrån.

SOU 2020:8, *Starkare kommuner med kapacitet att klara välfärdsuppdraget*. Slutbetänkande av kommunutredningen. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SYKE, 2022 Finnish Environment Institute > Updated urban-rural classification:

Finland's degree of urbanisation currently at over 72 per cent (syke.fi)

Tillväxtanalys, 2021, *Nordisk studie om regionalpolitik och omställningsförmåga*. Rapport 2021:05, Östersund: Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser.

Tillväxtverket, 2021, *Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service*. Rapport 0369. Stockholm: Tillväxtverket.

Viirman & Johannisson, 2008, "Makten över kulturpolitiken" I: *Kultursverige 2009* (2008) Beckman & Månsson (red) Linköpings universitet: SweCult.

Öresundsinstitutet (2022) *Danskt-svenskt kultursamarbete. Samarbete och utbyte av personal och publik mellan Danmark och Sverige*. Malmö: Öresundsinstitutet.

Metodbilaga

Koordinatsättning av kulturverksamheter

Som underlag för tillgänglighetsanalyserna ligger datainsamling från Danmark, Island, Norge, Sverige och Finland för verksamheterna folkbibliotek, biografer, museer och statligt finansierad scenkonstverksamhet. Premissen har varit att få tillgång till fasta, fysiska besökspunkter för kulturverksamheter. I de fall dessa har kunnat lämnas över som koordinater har det varit förstahandsvalet. För merparten av dataunderlagen har endast besöksadresser samt verksamhetsnamn varit möjliga att sammanställa och levereras till Kulturanalys Norden.

I största möjliga mån har samma definitioner försökts användas för alla nordiska länder, men på grund av hur de faktiska verksamheterna utformas i varje land har det inte varit möjligt att genomföra insamlingen på precis samma sätt. För de flesta verksamheter har grundmaterialet om enskilda verksamheter, som därefter kartsatts, samlats in från respektive lands statistikmyndighet. Rimlighetskontroller har gjorts av totalt antal verksamheter per land mot offentliga statistikkällor, i de fall dessa har varit möjliga att användas. Kontakter har även tagits med respektive lands statistikmyndigheter för att rimlighetskontrollera kartsättningen, där detta varit möjligt. De flesta verksamheter har därefter koordinatsatts via manuella sökningar på Google, där namn på verksamheten samt i förekommande fall ort och adress använts. I de fall koordinater i stället inhämtats direkt från respektive lands statistikkällor anges detta nedan.

I scenkonstverksamhet ingår statligt hel- eller delfinansierad scenkonst som har fasta besöksadresser (ej turnerande verksamhet). Då en stor del av samtlig scenkonst arrangeras på turnerande vis har det lett till viss underskattning av all scenkonstverksamhet som ägt rum. Underskattningens storlek har inte gått att mäta då det för de olika länderna inte funnits någon officiell eller annan statistik som på ett bra och enhetligt sätt beskriver denna del av verksamheten. Sannolikt är den större än för biblioteken, biograferna och museum som motsvarande har mobil verksamhet, men där de fasta fysiska lokalerna ändå i de flesta kommuner är de huvudsakliga samlingspunkterna för besöken. Av denna anledning är antalet scenkonstverksamheter i detta material svårare att jämföra och värdera.

Den manuella koordinatsättningen gjordes under 2022 och kan därför ha påverkats av vad som var sökbart på Google under denna period. Verksamhetsnamnen i de listor som utgjorde underlag för kartsättningen har olika aktualitet beroende på vad som var möjligt att samla in. Det koordinatsatta verksamheterna har

vidarebearbetats av Nordregio, samt använts som underlag för avståndsberäkningar till befolkningen i de olika länderna.

Översiktstabell, verksamhetsdata och populationer

Med år menas det år verksamheterna var senast uppdaterade i underliggande material som använts för koordinatsättning. Kulturanalys Nordens koordinatsättning har skett via Google Maps, grundat på verksamhetsnamn som genomfört, och genomfördes under hösten 2022.

Danmark

	Population	Datakälla	År	Bearbetning
Bibliotek	Kommunala folkbibliotek	Statistikbanken	2022	Levererad per mejl, koordinatsatt av Kulturanalys Norden
Museum	Statsanerkendte museer* och statlige museer nedbrutet per besöksställe	Slots- og Kulturstyrelsen	2019	Levererad per mejl, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn
Scenkonst	Scenkonst-institutioner med statliga anslag**	Statistikbanken	2021	Levererad per mejl, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn
Biograf	Biografer	Danske biografer, Links til alle danske biografers hjemmesider – Danske Biografer (danske-biografer.dk)	2018	Nedladdad lista, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn

* LBK nr 385 af 08/04/2014. Museumsloven (retsinformation.dk).
** regleras i Refusions- og formidlingsordningen kopplad till LBK nr 246 af 18/03/2020. Scenekunstloven (retsinformation.dk).

Finland

	Population	Datakälla	År	Bearbetning
Bibliotek	Kommunala folkbibliotek	Helsingfors stadsbibliotek / Nationella utvecklingsenheten	2021	Levererad per mejl samt koordinatsatt
Museum	Museer, konsthallar, slott, kulturmiljöer och fartyg	Museovirasto	2019	Levererad per mejl, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn
Scenkonst	Scenkonst-verksamheter med offentlig finansiering kopplat till scenkonstlagen	Undervisnings- och kultur-ministeriet Valtion-osuudet teattereille ja orkestereille - OKM - Opetus- ja kulttuuriministeriö	2021	Nedladdad lista, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn
Biograf	Biografer	SES, Soumen Elokuvasäätiö	2022	Levererad per mejl samt koordinatsatt

Island

	Population	Datakälla	År	Bearbetning
Bibliotek	Kommunala folkbibliotek	Consortium of Icelandic Libraries	2021	Levererad per mejl samt koordinatsatt
Museum	Ackrediterade museer	Listi yfir viðurkennd söfn – Safnaráð (safnarad.is)	2021	Nedladdad lista, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn
Scenkonst	Scenkonst-institutioner	Hagstofa	2019	Levererad per mejl, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn
Biograf	Biografer	Hagstofa	2022	Levererad per mejl, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn

Norge

	Population	Datakälla	År	Bearbetning
Bibliotek	Kommunala folkbibliotek	Nationalbiblio-teket, biblioteksutvikling	2022	Hämtad lista med koordinatssatta folkbibliotek
Museum	Museer nedbrutet per museiarena, minst 500 besökare	Norsk kulturråd	2022	Levererad per mejl, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn
Scenkonst	Scenkonst-verksamheter med offentlig finansiering	Telemarksforskning	2022	Levererad per mejl, koordinatsatt av Kulturanalys Norden
Biograf	Biografer	Statistiska sentral-byrån, 11817: Kino og kinobesøk (K) 2015-2020. Statistikkbanken (ssb.no)	2022	Levererad per mejl samt koordinatsatt

Sverige

	Population	Datakälla	År	Bearbetning
Bibliotek	Kommunala folkbibliotek	Kungliga biblioteket	2022	Hämtad lista med koordinatssatta folkbibliotek
Museum	Museer med mer än 1 årsarbetskraft	Myndigheten för kulturanalys	2022	Koordinatsatt uttag från statistikregister
Scenkonst	Scenkonst-verksamheter delfinansierade genom statliga anslag	Myndigheten för kulturanalys	2022	Koordinatsatt uttag från statistikregister
Biograf	Biografer	Sveriges biografägarförbund	2022	Levererad per mejl, koordinatsatt av Kulturanalys Norden utifrån verksamhetsnamn

Befolkningsdata

Befolkningsstatistiken som har kopplats till körningarna består av registerdata från de nationella statistikbyråerna, aggregerade i rutnät 1000 x 1000 meter (kilometerrutor). Samtliga data har aktualitet januari 2022, med undantag av Island som har aktualitet januari 2017. Variabler i rutnät som använts är följande:

1. Totalbefolkning (nattbefolkning): Danmark, Finland, Island (2017), Norge och Sverige
2. Befolkning 25–64 år efter högst uppnådda utbildning: Danmark, Finland, Norge och Sverige

Eftersom aktuell statistik ännu inte finns tillgänglig i det pan-europeiska harmoniserade så kallade Inspire-rutnätet, har data beställts direkt från de nationella statistikmyndigheterna. Detta har inneburit vissa avvägningar mellan maximerad dataharmonisering och maximerad täckning i fråga om länder. Gällande totalbefolkning så har alla länder kunnat leverera uppgifter från januari 2022, med undantag av Island. Länderna har olika strikta regler och metoder för att sekretessgranska materialens kilometerrutesindelade antalsiffror.

Danmark:

- Totalbefolkning: Ingen sekretessgranskning.
- Befolkning efter utbildning: Sekretessgranskning genom att rutor med antal hushåll under ett visst tröskelvärde genomgår en geografisk klustring varefter variabeln endast presenteras på klusternivå. Olika variabler kräver olika trösklar i fråga om antal hushåll.

Finland:

- Totalbefolkning: Ingen sekretessgranskning.
- Befolkning efter utbildning: För rutor med färre än tio personer i populationen presenteras ingen data.

Island:

- Totalbefolkning: Ingen sekretessgranskning.
- Befolkning efter utbildning: Ej definierat.

Norge:

- Totalbefolkning: Rutor med befolkning 1–9 personer anges som 5.
- Befolkning efter utbildning: För rutor med befolkning färre än 10 personer presenteras summerad variabel för hela landet.

Sverige:

- Totalbefolkning: Ingen sekretessgranskning på data som beställs.
- Befolkning efter utbildning: Utbildningskategorier / subgrupper med 1–3 personer presenteras som 3.

Metoder för att överbrygga brister i befolkningsdata

Gällande utbildningsdata så bedömdes den danska metoden för granskning av små tal förvanska data så att de riskerar att leda till felaktiga slutsatser för de glesare befolkade områdena. För att överbrygga detta utarbetades en metod för att fördela de klustrade värdena tillbaka till de underliggande rutorna baserat på totalbefolkning. Metoden bygger på antagandet att distributionen av befolkning efter utbildningsnivå följer befolkningen som helhet för rutorna i ett givet kluster.

I de norska rutorna visas inga detaljerade data för rutor med befolkning färre än 10. Rutor med befolkning 1–9 publiceras av SSB som 5. Ett test gjordes därför för att undersöka vilka data som matchade officiell kommunstatistik bäst när de aggregerades: 2022 års data med sekretessgranskade rutor <10, eller en kombination av 2022 års data med 2019 års siffror för rutor <10. Resultatet visade att kombinerade data överensstämde bäst, därför användes detta i de avståndsberäkningar som gjordes.

Avståndsberäkningar för kulturverksamheter

Tillgänglighetsberäkningarna har gjorts i GIS med ArcGIS Network analyst, på en vägnätsdatabas från HERE Technologies. Måttet som beräknats är avstånd genom vägnät till närmaste lokalisering, för de fyra olika kulturverksamheterna folkbibliotek, biografer, museer och statligt finansierad scenkonstverksamhet. Startpunkt för körningarna var befolkningsrutornas centroider, det vill säga deras mittpunkter. Samtliga nordiska rutor har ingått i körningarna, oavsett om de hade befolkning 2022 eller ej. Alla nätverksberäkningar är gränsöverskridande och avgränsas inte av några administrativa gränser. Broar, färjeförbindelser, väghierarkier och enkelriktade restriktioner ingår i analysen. Avstånd räknas i kilometer.

Totalt 1 278 034 startpunkter laddades in i systemet för körningar. Av dessa kunde 3 378 inte kopplas till något vägnät. För information per land, se tabellen nedan.

	Startpunkter laddades	Startpunkter som kopplades till vägnätverk	Startpunkter som kunde inte kopplas
Danmark	46 732	46 726	6
Finland	334 955	334 849	106
Island	105 581	105 441	140
Norge	345 540	342 602	2 938
Sverige	445 226	445 038	188
Totalt	**1 278 034**	**1 274 656**	**3 378**

Beräknade mått och index som används i kartor och tabeller

Utifrån körningarna på rutnivå har aggregerad statistik skapats utifrån olika geografier. Dessa innefattar: rutnätstypologier, kommuner, kommuntypologier och regioner. Dessutom har befolkningen delats upp på de med eftergymnasial utbildning och de utan eftergymnasial utbildning. Gemensamt för alla aggregerade siffror är att de utgår från närmsta avståndberäkningarna och att de är befolkningsviktade dvs. utgår från befolkningsstorleken i varje ruta. Se illustration över uppställningen nedan:

		Befolkning (D)	Avstånd till verksamhet (E)	Befolknings-avstånd (D*E)	Avstånd per person aggregerat på kommunnivå
Kommun 1	Ruta 1	5	10	50	
Kommun 1	Ruta 2	2	20	40	
Kommun 1	Ruta 3	10	10	100	
Kommun 1	Ruta 4	2	20	100	
Kommun 1	Aggegerat:	22		290	13,18

I det fiktiva exemplet ovan är det genomsnittliga avståndet per invånare i kommun 1 13.18 km vilket man får fram genom att dividera det summerade befolkningsavståndet med befolkningen i kommunen. Dessa uträkningar har gjorts för samtliga verksamhetstyper och kommuner.

Ytterligare en indikator har skapats som syftar till att visa platsers sammanvägda tillgänglighet till kulturverksamhet. I ett första steg har de befolkningsviktade avståndsberäkningarna till verksamheter kodats om till "tillgänglig" respektive "ej tillgänglig". Detta har gjorts genom att klassa de rutor med avstånd per capita <10 km som "tillgänglig" och avstånd per capita >10 km som "ej tillgänglig". Utifrån denna klassning på verksamhetsnivå har kommuner kunnat delats in utifrån hur många verksamhetstyper som platsen har tillgänglighet till (0–4) Måttet är uträknat på kommunnivå men kan räknas fram på andra nivåer, inklusive rutnivå.

Valet att använda 10 km är en kompromiss i strävan att hitta en tröskel som är gemensam för samtliga verksamhetstyper, och som samtidigt inte avviker för mycket från det nordiska genomsnittet.

Exempel: (samma som tabellen i punkt b, men med värde för genomsnitt befolkningsviktat avstånd). Index visualiseras på kartan med alla kommuner uppdelade i 5 klasser: 0, 1, 2, 3, 4.

Områdesindelningar

För att kunna förstå och beskriva skillnader och likheter i tillgängligheten till kultur i Norden så behöver man ibland aggregera upp till jämförelsenivåer. Utöver de administrativa indelningarna kommun och region (nationellt motsvarande fylke, län, landskap etcetera) har två andra typologier använts: lokala arbetsmarknadsregioner (LLMA) och en nordisk rutnätbaserad urban–rural typologi.

Lokala arbetsmarknadsregioner (*local labour market areas*, LLMA):

Lokala arbetsmarknadsregioner är funktionella områden motsvarande kluster av kommuner som tillhör samma arbetsmarknad. Områdena är identiska med de svenska LA-regionerna och bygger på relationen mellan dagbefolkning och nattbefolkning på kommunal nivå, och riktad pendling över kommungräns. Data som använts i analysen är från 2018 och är applicerade på 2020 års kommungränser.

Nordisk urban–rural typologi:

Den nordiska urban–rurala typologin är en territoriell områdesklassificering i rutnät på upplösningsnivå 1000 x 1000 meter, som täcker de fem nordiska länderna.

Typologin är utvecklad under 2022 för Nordiska Samarbetsprogrammet för Regional utveckling och planering, 2021–2024. Förlagan till den nordiska versionen är finländska miljöinstitutet SYKE:s urban–rural

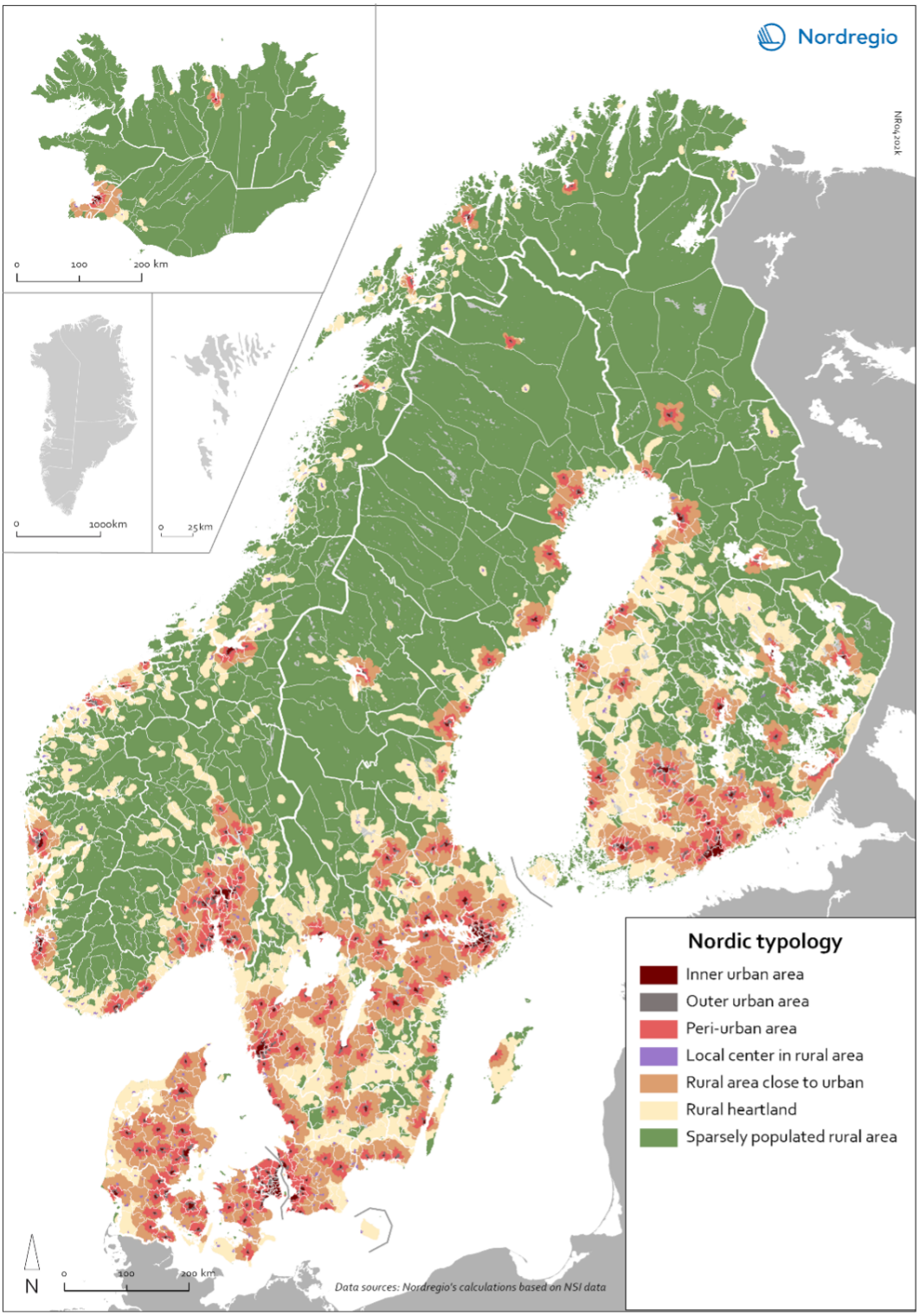
typologi[14] Klassificeringen bygger på en sammanvägning av data över befolkningstäthet, markanvändning, bebyggelsestruktur och avståndsparametrar. Typologin består av sju områdestyper/kategorier från den mest kompakta innerstaden till glesaste glesbygd.

Grunddata för den nordiska typologin är åtkomstbar här: nordictypology

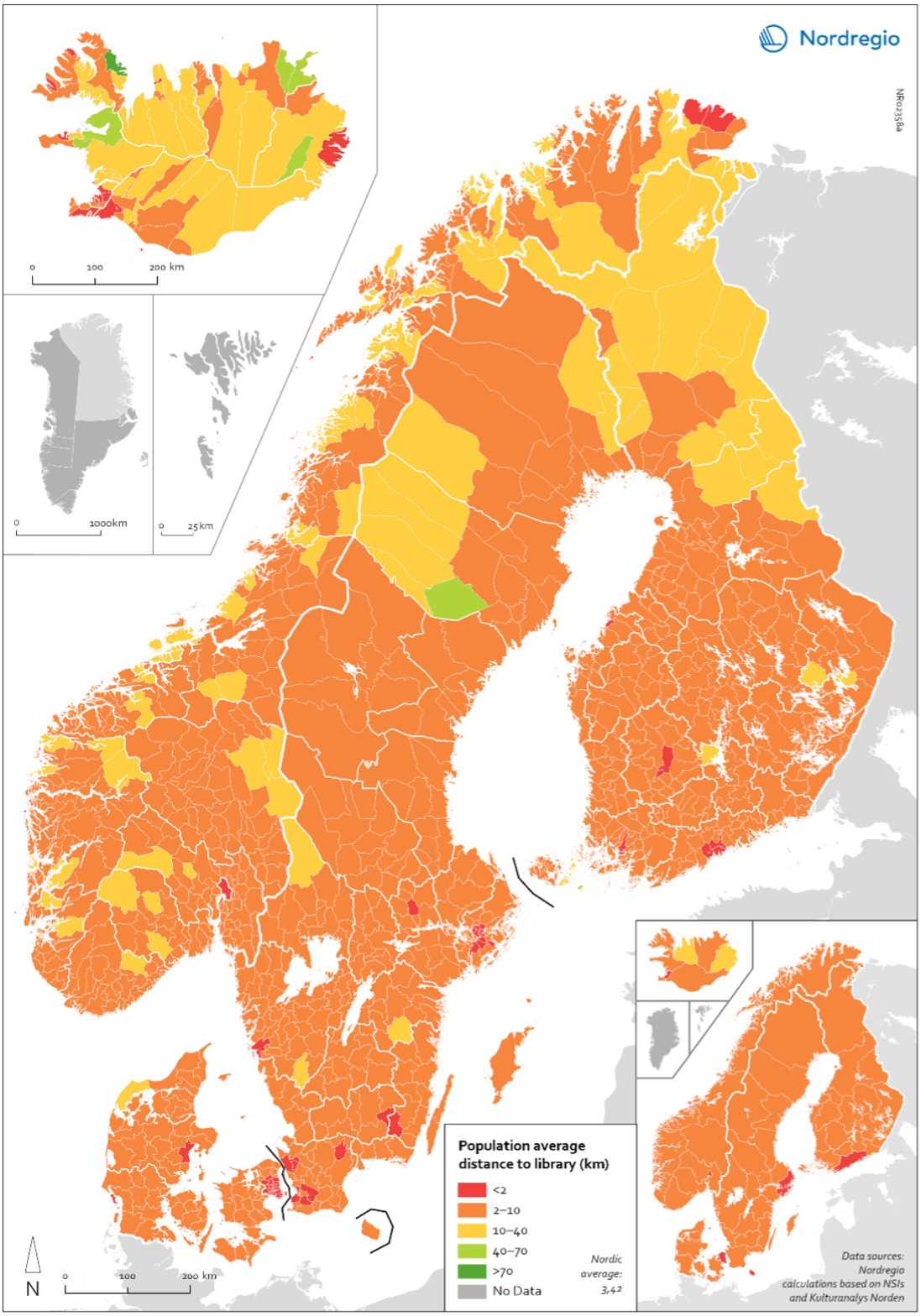
1. Inre urbant område:
    - ett kompakt och tätbebyggt område med kontinuerlig utveckling.
2. Yttre urbant område:
    - ett tätt urbant område från gränsen av det inre urbana området till den yttre gränsen av det kontinuerligt byggda området.
3. Peri-urbant område:
    - en del av den intermediära zonen mellan urbant och ruralt, som är direkt knutet till ett urbant område.
4. Lokalt center i rurala områden:
    - befolkningscentrum som ligger utanför urbana områden.
5. Rurala centrum nära urbana områden:
    - Områden med en rural karaktär som är funktionellt anslutna och nära urbana områden.
6. Rurala hjärtlandsområden:
    - rurala områden med intensivt utnyttjande av land, med relativt tät befolkning och mångsidig ekonomisk struktur på den lokala nivån.
7. Glest befolkade rurala områden:
    - glest befolkade områden med spridda mindre befolkningar som är belägna med avstånd till varandra. Den största delen av landområdet är trädbevuxet.

14. Finnish Environment Institute > Updated urban-rural classification: Finland's degree of urbanisation currently at over 72 per cent (syke.fi).

Kartbilaga

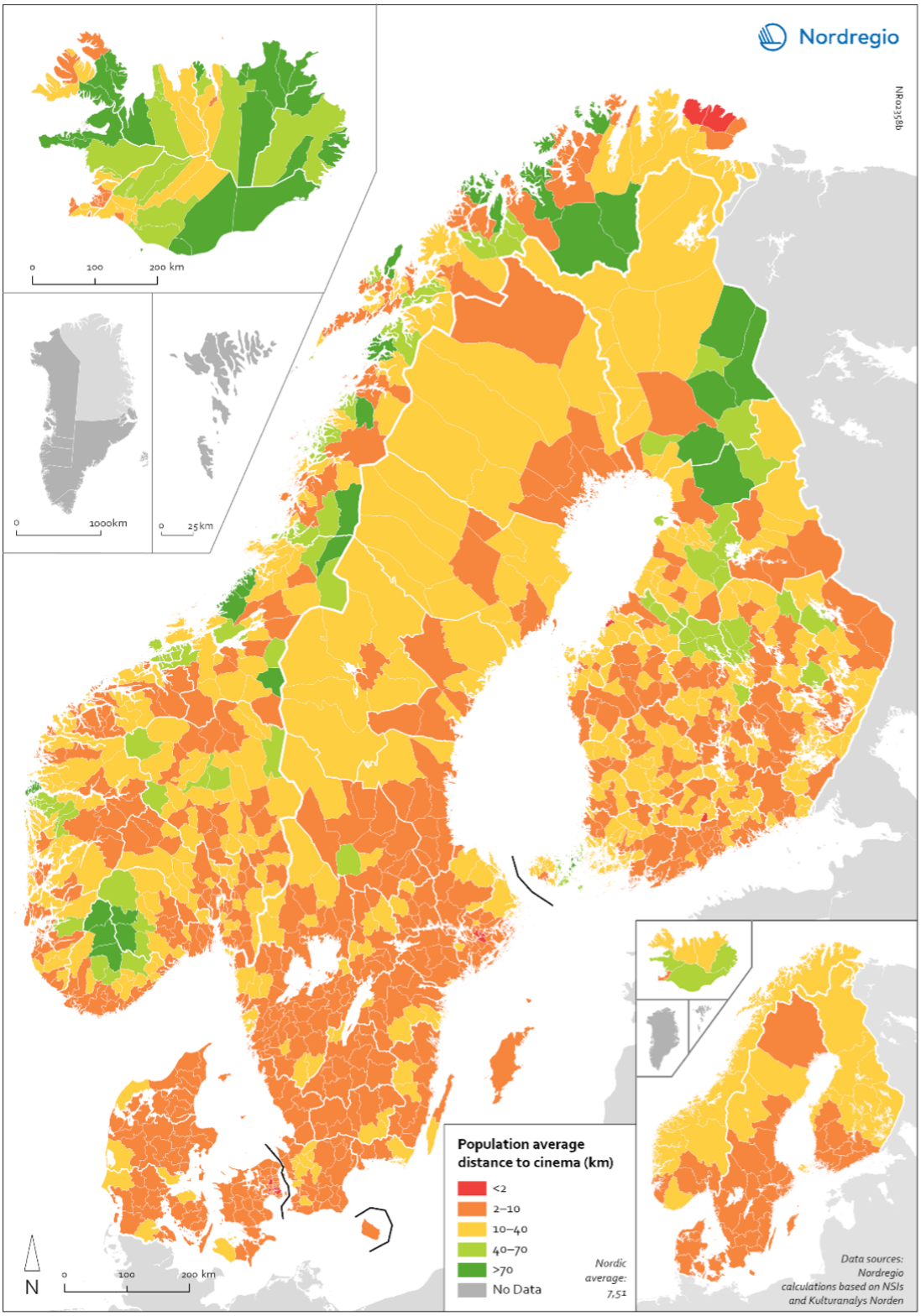

Figur 10. Nordisk urban-rural typologi. Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

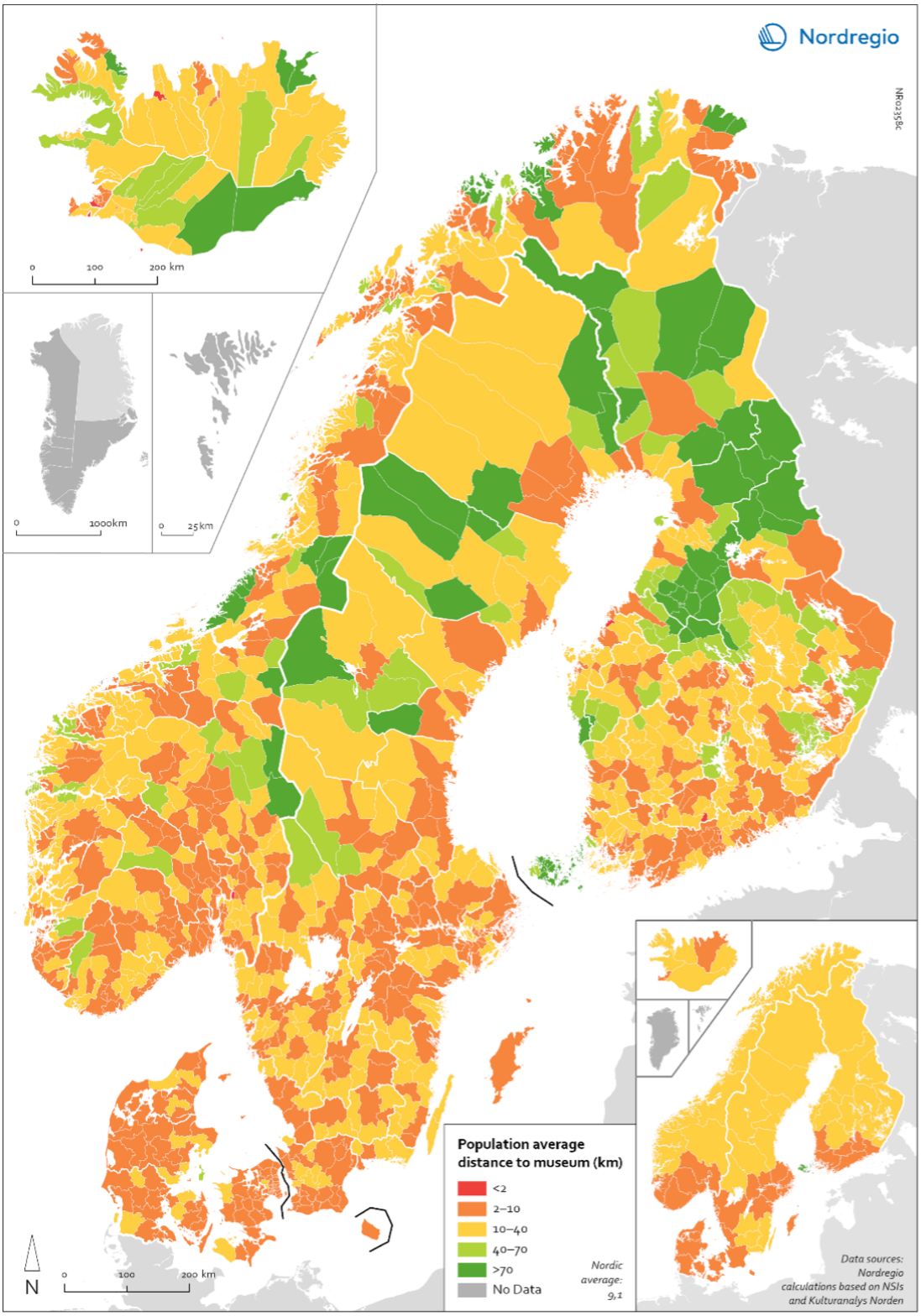
Figur 11. Genomsnittligt avstånd till folkbibliotek per kommun respektive region.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

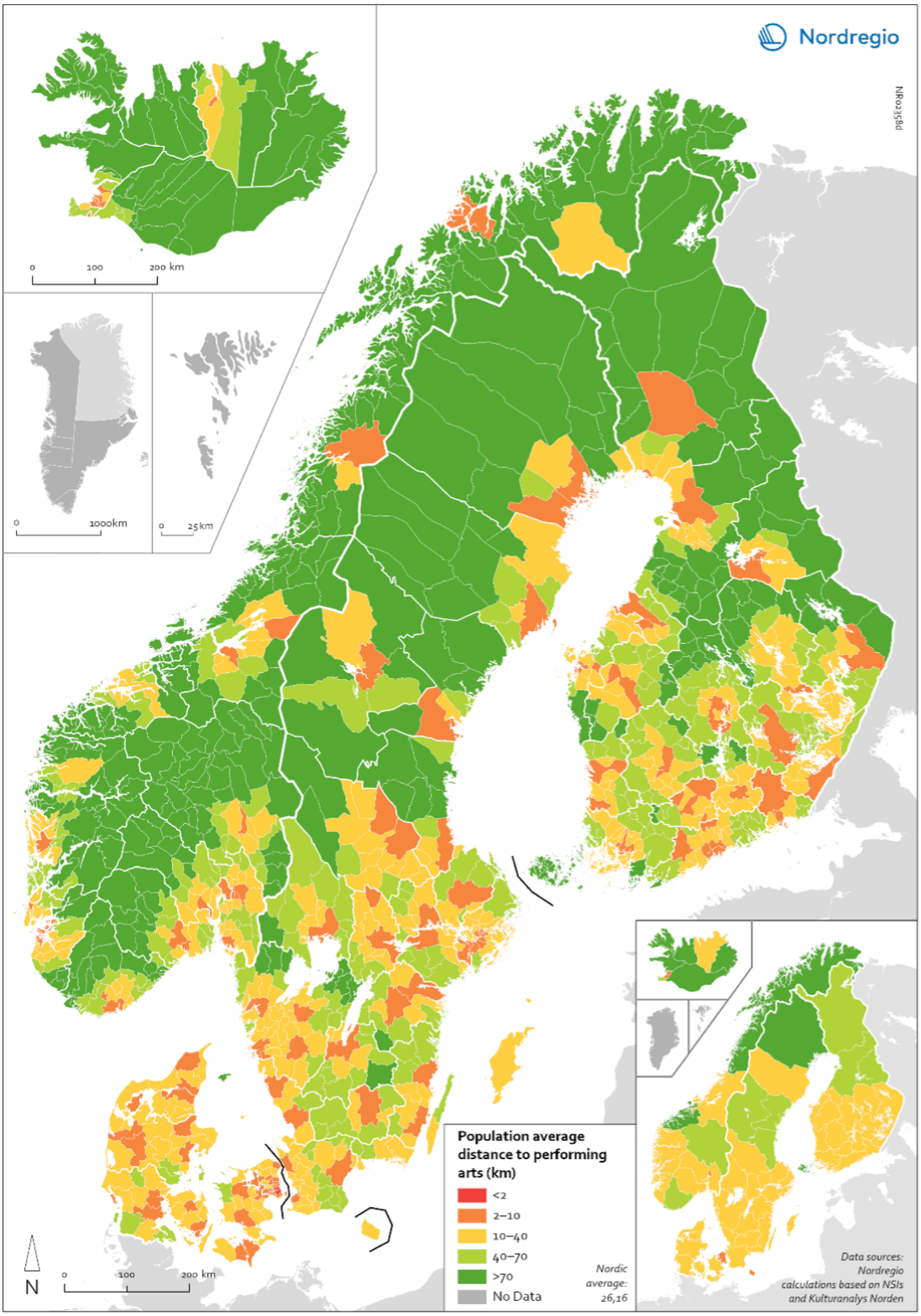
Figur 12. Genomsnittligt avstånd till biografer per kommun respektive region.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Figur 13. Genomsnittligt avstånd till museiverksamhet per kommun respektive region.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Figur 14. Genomsnittligt avstånd till statligt finansierad scenkonstverksamhet per kommun respektive region.

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationella statistikmyndigheter.

Tabellbilaga

		Folkbibliotek		Biograf		Museum		Scenkonst	
Land	**Urban-rural kategori**	**Hög utbild-ning**	**Gym-nasial/ lägre utbild-ning**	**Hög utbild-ning**	**Gym-nasial/ lägre utbild-ning**	**Hög utbild-ning**	**Gym-nasial/ lägre utbild-ning**	**Hög utbild-ning**	**Gym-nasial/ lägre utbild-ning**
Dan-mark	Inre urbant område	1,39	1,51	2,09	2,27	2,87	3,16	5,40	7,62
	Yttre urbant område	3,09	3,08	4,88	4,91	5,41	5,30	13,34	14,01
	Peri-urbant område	4,50	4,80	8,22	8,73	9,56	9,76	18,33	19,52
	Lokalt centrum i ruralt område	1,84	1,78	5,39	5,63	7,86	7,99	23,47	24,08
	Ruralt område nära urbant	5,78	5,89	11,22	11,67	12,37	12,40	24,33	24,62
	Ruralt hjärtland	8,12	8,48	13,07	13,23	11,91	12,49	31,79	31,66
	Glest befolkat ruralt område	8,56	8,04	23,34	23,15	25,80	25,07	50,67	57,64
		2,60	**3,37**	**4,50**	**6,08**	**5,39**	**6,94**	**11,36**	**15,76**

Fin-land	Inre urbant område	1,42	1,41	3,07	3,36	2,98	3,24	4,74	5,64
	Yttre urbant område	2,75	2,57	6,82	6,55	5,76	5,49	10,25	11,19
	Peri-urbant område	4,02	3,91	11,13	11,07	10,73	10,84	17,30	18,02
	Lokalt centrum i ruralt område	2,39	2,31	8,80	8,22	27,09	25,26	60,21	58,79
	Ruralt område nära urbant	5,25	5,05	19,39	19,64	17,62	17,99	28,13	29,38
	Ruralt hjärtland	4,07	4,06	15,80	16,63	36,14	36,70	62,74	63,41
	Glest befolkat ruralt område	6,34	6,31	28,84	31,36	55,00	54,08	102,32	96,60
		2,39	**2,62**	**6,71**	**8,37**	**8,34**	**11,40**	**14,59**	**20,75**
Norge	Inre urbant område	2,00	2,03	3,22	3,49	3,05	3,43	10,85	14,60
	Yttre urbant område	3,72	3,57	5,76	5,99	5,20	5,33	31,68	31,13
	Peri-urbant område	5,20	5,40	11,12	11,44	9,30	9,41	33,50	33,58
	Lokalt centrum i ruralt område	2,54	2,67	3,32	3,22	6,55	7,17	98,82	96,22
	Ruralt område nära urbant	7,12	7,41	15,64	16,51	12,89	13,56	40,25	40,37
	Ruralt hjärtland	5,61	5,92	14,99	16,22	16,68	17,72	112,33	111,36

	Glest befolkat ruralt område	13,56	14,23	40,40	40,26	29,78	31,21	141,77	142,08
		3,67	**4,56**	**7,43**	**10,11**	**6,91**	**9,41**	**36,38**	**49,16**
Sverige	Inre urbant område	1,46	1,47	2,53	2,67	3,96	4,55	9,38	12,97
	Yttre urbant område	2,97	2,85	5,18	4,93	7,02	7,09	19,75	23,50
	Peri-urbant område	4,44	4,51	9,94	10,01	10,35	10,77	22,94	25,49
	Lokalt centrum i ruralt område	1,74	1,64	4,82	4,05	10,61	10,44	47,32	48,87
	Ruralt område nära urbant	6,63	6,34	14,54	14,25	15,10	15,19	33,12	34,52
	Ruralt hjärtland	6,57	6,19	12,68	12,48	20,02	19,83	56,71	56,92
	Glest befolkat ruralt område	14,29	14,42	24,92	25,69	41,83	43,10	103,67	105,91
		2,70	**3,29**	**5,28**	**6,67**	**7,17**	**9,49**	**18,34**	**26,75**

Källa: Nordregio och Kulturanalys Norden baserat på uppgifter från nationellastatistikmyndigheter

Om den här publikation

Kultur inom räckhåll?

Avståndsanalys av de nordiska invånarnas tillgänglighet till kultur

Nord 2023:012
ISBN 978-92-893-7589-4 (PDF)
ISBN 978-92-893-7590-0 (ONLINE)
http://dx.doi.org/10.6027/nord2023-012

© Nordiska ministerrådet 2023

Foto på framsidan i ONLINE / sidan 2 i PDF: Sandra Seitamaa /Unsplash
Publicerad: 17.5.2023

Den här publikationen är utgiven av Kulturanalys Norden på uppdrag av Nordiska ministerrådet. Kulturanalys Norden utgör ett nordiskt kunskapscentrum för kulturpolitik till nytta för det nordiska kulturpolitiska samarbetet, nationella myndigheter, kulturlivet i de nordiska länderna och nordisk kulturforskning.

Ansvarsfriskrivning

Denna publikation har finansierats av Nordiska ministerrådet. Men innehållet återspeglar inte nödvändigtvis Nordiska ministerrådets synpunkter, åsikter eller rekommendationer.

Rättigheter och tillstånd

Detta verk är tillgängligt under licensen Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell (CC BY 4.0) https://creativecommons.org/licenses/by/4.0

Översättningar: Om du översätter detta verk, vänligen inkludera följande ansvarsfriskrivning: Denna översättning är inte producerad av Nordiska ministerrådet och ska inte betraktas som officiell. Nordiska ministerrådet kan inte hållas ansvarigt för översättningen eller eventuella fel i den.

Bearbetningar: Om du bearbetar detta verk, vänligen lägg till följande ansvarsfriskrivning tillsammans med tillskrivningen: Detta är en bearbetning av ett originalverk av Nordiska ministerrådet. De synpunkter och åsikter som uttrycks i bearbetningen är författarens/författarnas egna. Synpunkterna och åsikterna i denna bearbetning har inte godkänts av Nordiska ministerrådet.

Innehåll från tredje part: Nordiska ministerrådet äger nödvändigtvis inte varje enskild del av detta verk. Nordiska ministerrådet kan därför inte garantera att återanvändningen av innehåll från tredje part inte gör intrång i tredje parts upphovsrätt. Om du vill återanvända innehåll från tredje part står du för de risker sådana upphovsrättsintrång innebär. Du är ansvarig för att avgöra om det finns ett behov av att erhålla tillstånd för användning av innehåll från tredje part. Om ett tillstånd krävs är du också ansvarig för att erhålla ett relevant sådant från upphovsrättsinnehavaren. Exempel på innehåll från tredje part är tabeller, figurer och bilder, men det kan också röra sig av annan typ av innehåll.

Bildrättigheter (ytterligare tillstånd krävs för återanvändning):

Frågor om rättigheter och licenser bör riktas till:
Nordiska ministerrådet/Publikationsenheten
Ved Stranden 18
DK-1061 Köpenhamn
Danmark
pub@norden.org

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är ett av världens mest omfattande regionala samarbeten. Det omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt Färöarna, Grönland och Åland.

Det nordiska samarbetet är politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat och en viktig del av europeiskt och internationellt samarbete. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett starkt Norden i ett starkt Europa.

Det nordiska samarbetet vill stärka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global omvärld. Gemensamma värderingar länderna emellan bidrar till att stärka Nordens ställning som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Nordiska ministerrådet
Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 Köpenhamn
pub@norden.org

Läs flera nordiska publikationer: https://www.norden.org/sv/publikationer